

ГО «ПАРТНЕРИ ЦИФРОВОГО ПРАВОЗАХИСТУ»
НАЦОНАЛЬНИЙ КОМПІТЕТ ДНЯ БЕЗПЕЧНОГО ІНТЕРНЕТУ В УКРАЇНІ
за підтримки
КОМПІТЕТУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ТА ЗВ'ЯЗКУ

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

(аналітичне дослідження)

Київ
2017

УДК [342.7-053.2:004.738.5]:341.23:004.735.5

Пазюк А. В., Черних О. О.

Дитина онлайн: як забезпечити безпеку і приватність (аналітичне дослідження) / А. В. Пазюк, О. О. Черних. – Київ : ВАІТЕ, 2016. – 74 с.

ISBN 978-966-2310-73-3

Видання містить дослідження правових, організаційних та методичних питань захисту безпеки і приватності дитини онлайн, надано узагальнені рекомендації щодо розробки стратегії та впровадження державної політики щодо захисту прав дитини онлайн та безпечної поведінки дітей в Україні. Для дітей і батьків, педагогів, соціальних працівників, правозахисників, працівників правоохоронних органів, державних службовців, представників бізнесу та усіх тих, хто опікується питаннями безпеки і захисту прав дітей оффлайн і онлайн.

УДК [342.7-053.2:004.738.5]:341.23:004.735.5

ISBN 978-966-2310-73-3

© Пазюк А. В., Черних О. О., 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	2
УЗАГАЛЬНЕНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	4
ДИТИНА ЦИФРОВОЇ ЕРИ	6
ЗАГРОЗИ ДЛЯ ДІТЕЙ ОНЛАЙН	9
ДІТИ ТА РЕКЛАМА ОНЛАЙН	12
ДІТИ ТА КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ	16
ПРАВА ДИТИНИ: НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ	18
ПОДОЛАННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ – ЦІЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА	18
ОСВІТА У СФЕРІ ПРАВ ДИТИНИ – ІНСТРУМЕНТ БЕЗПЕКИ	19
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПРИПИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДИТИНИ	22
ПРАВА ДИТИНИ ТА БЕЗПЕКА ОНЛАЙН	34
ДІТИ ТА МАТЕРІАЛИ СЕКСУАЛЬНОГО ЗМІСТУ ОНЛАЙН	38
ДІТИ В ЦИФРОВУ ЕРУ: КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ	40
ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ОНЛАЙН	44
ДОДАТОК А	46
ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ	46
ПРОТОКОЛИ ДО КОНВЕНЦІЇ	48
ПОСІБНИК З ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ ІНТЕРНЕТ-КОРИСТУВАЧІВ	49
ВИТЯГ ЗІ СТРАТЕГІЇ РАДИ ЄВРОПИ З ПРАВ ДИТИНИ (2016-2021)	51
ДОДАТОК Б	54
ПРОНИКНОВЕННЯ ІНТЕРНЕТА В УКРАЇНІ	54
ПРО ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКУ КАМПАНІЮ «РУХ ПРОТИ МОВИ НЕНАВИСТІ» В УКРАЇНІ	56
ПОВЕДІНКА СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ В ІНТЕРНЕТІ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	59
ЗАНЯТТЯ «БЕЗПЕЧНИЙ ІНТЕРНЕТ ДЛЯ КОРИСТУВАЧІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ» (11-18 РОКІВ)	61

Настав час, щоб ліквідувати розрив між міжнародними стандартами, політичними зобов'язаннями та діями. Настав час, щоб сприяти розвитку культури поваги прав дітей та нульової терпимості до насильства.¹

ВСТУП

У 2016 році в Україні 44,1 % населення є користувачами Інтернету.² Значну частку користувачів становлять діти та молодь. За розробленою у 2013 році моделлю Міжнародного союзу електрозв'язку у країнах, що розвиваються, в майбутні п'ять років кількість молоді у віці 15-24 років з п'ятьма або більше роками досвіду онлайн-діяльності («цифрових аборигенів») збільшиться більш ніж у два рази.³ Інтернет є впливовим фактором соціалізації сучасної дитини, який може як позитивно, так і негативно впливати на розвиток дитини.

Питанню безпеки дітей онлайн приділяється увага у документах міжнародних організацій, дослідженнях науковців різних галузей, спеціалістів правоохоронних органів та у засобах масової інформації, бізнесових та громадських організацій усіх рівнів.

Разом з тим багато питань, пов'язаних з успішним використання Інтернету дітьми та безпечної поведінки онлайн, залишаються

¹ Щорічна доповідь Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питання насильства щодо дітей [Електронний ресурс], Марта Сантос Паїс, документ A/HRC/34/45, Рада ООН з прав людини, 34—а сесія, 27 лютого—24 березня 2017. – 2017. – Режим доступу: http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/2016/A_HRC_34_45.pdf

² Internet Users by Country (2016) [Електронний Ресурс]. 2016 — Режим доступу : <http://www.internetlivestats.com/internet—users—by—country/>

³ Отчет Международного союза электросвязи «Измерение информационного общества», 2013 — Режим доступу www.itu.int/go/mis2013

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

малодослідженими в українському науковому просторі та не врегульованими у національному законодавстві.

Це видання підготовлено до круглого столу в Комітеті з питань інформатизації та зв'язку Верховної Ради України «Дитина онлайн: як забезпечити безпеку і приватність?», 6 лютого 2017 року. Ми пропонуємо розглянути в комплексі правові, організаційні та методичні питання захисту безпеки і приватності дитини онлайн у таких розділах: «Дитина цифрової ери», «Загрози для дітей онлайн», «Діти та реклама онлайн», «Діти та кіберзлочинність», «Права дитини: нормативний зміст», «Права дитини онлайн», «Діти та матеріали сексуального змісту онлайн», «Діти в цифрову еру: ключові компетентності», «Принципи формування безпечної поведінки дітей онлайн» та у додатках, де можна знайти нормативно-правові документи щодо безпеки дітей онлайн та аналітично-практичну інформацію про роботу організацій з поширення ідей безпечної поведінки дітей онлайн. Узагальнені рекомендації подано на початку видання для зручності.

Круглий стіл «Дитина онлайн: як забезпечити безпеку і приватність?» відбувся напередодні Дня безпечного Інтернету, 6 лютого 2017 року, за ініціативи громадської організації «Партнери цифрового правозахисту», Національного комітету Дня безпечного Інтернету в Україні та за підтримки Комітету Верховної Ради України з питань інформатизації та зв'язку.

Метою круглого столу є визначення напрямків вдосконалення державної політики захисту безпеки і приватності дитини в онлайн-овому середовищі та налагодження співробітництва держави, бізнесу і громадянського суспільства.

УЗАГАЛЬНЕНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проведений нами аналіз виявив системні інституційні, матеріальні та нормативно-правові недоліки щодо захисту прав дитини онлайн. Звідси ми бачимо, що в Україні розробка стратегії та впровадження державної політики щодо захисту прав дитини онлайн та безпечної поведінки дітей в Інтернеті стане можливим у разі:

- співпраці між державою, бізнесом та громадянським суспільством, заснованому на принципах поваги прав дитини як оффлайн, так і онлайн;
- повного впровадження міжнародно-правових стандартів захисту безпеки і прав дитини оффлайн і онлайн в національне законодавство України, використання кращих світових практик і досвіду для створення дієвих механізмів захисту та допомоги дитині під час користування Інтернетом, у тому числі через функціонування цілодобових «гарячих ліній»;
- перегляду та актуалізації нормативно-правових актів і програмних документів із захисту прав дитини у відповідності із викликами інформаційного суспільства, зокрема прийняття змін або нових редакцій законів «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про електронну комерцію», «Про електронні комунікації», «Про захист персональних даних», Кримінального кодексу України, а також схвалення нового «Національного плану дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини»;
- проведення репрезентативних досліджень щодо діяльності та поведінки дітей онлайн в Україні і розробки відповідної науково-методичної бази для впровадження в освітні програми компонентів з безпечного користування інформаційно-комунікаційними технологіями (у тому числі Інтернетом) та прав людини онлайн для дітей із залученням для викладання старшокласників та студентської молоді;
- розробки стратегічної програми щодо навчання дітей, батьків, вихователів безпечному користуванню Інтернетом, у тому числі шляхом

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

розвитку компетенцій щодо анонімного користування, застосування засобів захисту інформації (паролі, шифрування), фільтрів «батьківського контролю» і антивірусного програмного забезпечення, медіаграмотності і споживацьких навичок успішного придбання товарів і послуг онлайн, навичкам соціальних комунікацій тощо;

- консолідації зусиль Департаменту кіберполіції України, Міністерства освіти і науки України та представників організацій громадянського суспільства, бізнесу для розробки та поширення зрозумілих для дітей і батьків інформаційних повідомлень (інструкцій) онлайн та оффлайн щодо того: 1) які права дитина має оффлайн і онлайн, і які права та обов'язки мають батьки; 2) як уникати та зменшувати ризики безпеці дитини онлайн; 3) які навмисні чи ненавмисні дії щодо дитини онлайн вважаються протиправними (злочинними); 4) яка поведінка дитини онлайн є протиправною; 5) як діяти дитині, батькам, вихователям для отримання допомоги, підтримки та захисту, у разі, якщо дитина стала жертвою або свідком злочину онлайн;

- долучення до загальноєвропейської мережі центрів інформування та довідкових служб (INSAFE) та мережі гарячих ліній (INHOPE) через створення Центру безпечного Інтернету в Україні.

ДИТИНА ЦИФРОВОЇ ЕРИ

У 2016 році в Україні 44,1 % населення є користувачами Інтернету.⁴ Значну частку користувачів становлять діти та молодь. Враховуючи півтора десятирічну різницю між показниками охоплення Інтернетом населення США (43,1% населення користувачі Інтернету у 2000 році, 88,5% – у 2016 році)⁵ та України (0,4% населення користувачі Інтернету у 2000 році, 44,5% – у 2016 році), за класифікацією М. Пренського⁶, сучасних українських дітей вже можна називати «цифровими аборигенами», бо вони народились та живуть в той час, коли комп'ютери та Інтернет стали поширеними та доступними в Україні, «рідною мовою» яких є цифрова мова комп'ютерів, відеоігор та Інтернету.

За розробленою у 2013 році моделлю Міжнародного союзу електрозв'язку у країнах, що розвиваються, в майбутні п'ять років кількість молоді у віці 15-24 років з п'ятьма або більше роками досвіду онлайн діяльності («цифрових аборигенів») збільшиться більш ніж у два рази.⁷ Інтернет є впливовим фактором соціалізації сучасної дитини, який може як позитивно, так і негативно впливати на розвиток дитини. Питанню формуванню безпечної поведінки підлітків онлайн приділяється увага у документах міжнародних організацій, дослідженнях науковців різних галузей, спеціалістів правоохоронних органів та у засобах масової інформації, бізнесових та громадських організацій.

Разом з тим багато питань, пов'язаних з успішним використання Інтернету дітьми та формуванням безпечної поведінки онлайн, залишаються малодослідженими в українському науковому просторі та законодавстві.

⁴ Ukraine Internet Usage and Marketing Report. [Електронний Ресурс]. — Режим доступу : <http://www.internetworldstats.com/euro/ua.htm>

⁵ Internet Users in the U.S.A. (2016*) [Електронний Ресурс]. Режим доступу : <http://www.internetlivestats.com/internet—users/us/>.

⁶ Passport to Digital Citizenship [Електронний Ресурс] // Learning & Leading with Technology. – December 2008 – January 2009. – Режим доступу: <http://www.digitalcitizenship.net/uploads/LL2008DCArt.pdf>.

⁷ Отчет Международного союза электросвязи «Измерение информационного общества» [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: www.itu.int/go/mis2013.

Н. Сергієнко зазначає, що особливу увагу в процесі *кіберсоціалізації* людини слід приділяти *розвитку вільної особистості, яка здатна робити вибір і нести за нього персональну відповідальність, поважати вибір і вчинки інших людей, вміти протиставляти зовнішньому тиску своє волевиявлення*.⁸

Тайванські вчені Ц. Чоу, Ж. Чоу. Н.-СМ. Тьян трактують *залежність від Інтернету* не з позицій психології адиктивної поведінки, а як *феномен масової культури*.⁹ Зарубіжні дослідники (Іншлі, 2016; Валкенург, Пітер, 2011)¹⁰ зазначають, що Інтернет та онлайн спілкування стали невід'ємною частиною життя, особливо підлітків. В дослідженнях з попередження шахрайства та інших видів кіберзлочинності Б. Дзюдзюка і В. Дзюдзюка, зазначається, що потенціал та безмежні можливості Інтернету все частіше можуть використовуватись для здійснення злочинів проти прав та свобод людини, проти честі на гідності, і навіть проти життя та здоров'я (зокрема пропаганда вживання наркотичних препаратів).¹¹

Шляхи щодо формування безпечної поведінки підлітків, запропоновані вітчизняними та зарубіжними педагогами-науковцями.

М. Снітко визначає чотири умови формування безпечної поведінки онлайн: реалізація комплексної програми формування у підлітків безпечної поведінки онлайн, забезпечення активної участі підлітків у її формуванні, підготовка батьків до цього шляхом просвітницько-профілактичної роботи, організація роботи фахівців мультидисциплінарної команди.¹²

⁸ Сергієнко Н. Е. Соціалізація в Інтернет—середовищі [Електронний ресурс] / Н. Е. Сергієнко // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. — 2013. — Вип. 13. — С. 116—126. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2013_13_13

⁹ Chou C., Chou J., Tyan N.—СМ. An exploratory study of internet addiction, usage and communication pleasure: The Taiwan's case // International J. of Educational Telecommunications. —1999. —V. 5 (1). —P. 47—63.

¹⁰ Internet use: gaming and gambling [Електронний Ресурс]. — Режим доступу: <http://www.espad.org/report/discussion—and—conclusion/internet—use—gaming—and—gambling>.

¹¹ Дзюдзюк В. Б. Поява і розвиток кіберзлочинності [Електронний Ресурс]/ В.Б.Дзюдзюк, Б. В. Дзюдзюк //Державне будівництво. – 2013. — №1. — С 1—11. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e—book/db/2013—1/doc/1/01.pdf>.

¹² Снітко М.А. Соціально—педагогічні умови формування у підлітків безпечної поведінки в Інтернет—мережі [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Снітко Марина Аркадіївна ; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. - Київ, 2014. - 20 с.

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

Психолог Т. Карабин запропонував такі шляхи зменшення негативних наслідків десоціалізації під дією віртуального середовища: розробка тренінгів терапевтичного спрямування з елементами віртуальної комунікації, демонстрація та застосування на практиці конструктивного способу комунікації онлайн, використання його в якості позитивного і корисного доповнення до реального спілкування.¹³

Т. Петухова зазначає, що для ефективного вирішення проблеми формування культури безпечної поведінки, важливим є врахування емоційного стану, оскільки позитивна емоційна налаштованість особистості впливає на її діяльність, зумовлює самоконтроль і саморегуляцію поведінки¹⁴. В. Дзюндзюк, Б. Дзюндзюк значну роль в попередженні кіберзлочинності відводять *підвищенню комп'ютерної грамотності* усіх верств населення, зокрема молоді.

Проте, використання фільтрів може надавати штучне відчуття безпеки, а насправді *позбавляють дітей критичного мислення по відношенню до інформації та дозволяють дорослим уникати довірливих розмов з дитиною*. Як зазначено в результатах дослідження ЮНІСЕФ (Global Safety Online¹⁵), *поінформовані батьки і вчителі, які можуть надавати підтримку дітям, є найефективнішим засобом захисту*. У Посібнику з прав людини для інтернет-користувачів наголошується, що діти та молодь мають *право на особливий захист і консультування при користуванні Інтернетом*.¹⁶

¹³ Карабин Т.В. Вплив особливостей спілкування в мережі "Internet" на процес соціалізації студентської молоді : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Т. В. Карабин; Ін—т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. — К., 2005. — 20 с.

¹⁴ Петухова Т. А. Підготовка майбутніх учителів до формування культури безпеки життєдіяльності в учнів основної школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. А. Петухова ; Нац. ун—т біоресурсів і природокористування України. — К., 2010. — 20 с.

¹⁵ Child Safety Online: Global challenges and strategies [Електронний Ресурс]. Режим доступу : https://www.unicef—irc.org/publications/pdf/ict_techreport3_eng.pdf

¹⁶[Електронний ресурс]. Режим доступу —

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802e3e96>

ЗАГРОЗИ ДЛЯ ДІТЕЙ ОНЛАЙН

ЮНІСЕФ, презентуючи у 2011 році експериментальні дослідження, які аналізують доступ та діяльність молодих людей онлайн, закликав молодих людей, родини та уряди до максимально ефективного використання інтернет-технологій та мінімізації ризиків, таких як зустріч з незнайомцями з мережі в реальному житті без нагляду дорослих; розповсюдження персональних даних в мережі, а також кіберхуліганства.¹⁷

Британські вчені С. Лівінгстон та Л. Хеддон, проаналізувавши понад 400 досліджень поведінки дітей онлайн в різних країнах, дійшли висновку, що можливості та ризики нерозривно пов'язані (Таблиця №1).

Те, що для дорослого може бути ризиком (наприклад, зустріч з незнайомцем), для дитини буде можливістю (наприклад, встановлення дружніх взаємовідносин з новою людиною).¹⁸

Таб. №1. Класифікація онлайн-ризиків

	Зміст: дитина як одержувач	Контакти: дитина як учасник	Поведінка: дитина як діяч
Комерційна тема	Реклама, спам, спонсорство	Відстеження/ видалення особистої інформації	Азартні ігри, незаконні завантаження, злом
Агресивна тема	Насильницький/ неприємний/ неавтономний зміст	Залякують переслідуванням або переслідують	Залякування або переслідування інших
Сексуальна тема	Порнографічний/ шкідливий сексуальний зміст	Зустріч з незнайомцями, підготовка до зустрічі	Створення/ завантаження порнографічних матеріалів
Ціннісна тема	Расистська, упереджена інформація/ поради (наприклад, спробувати психоактивні речовини)	Ушкодження, небажані переконання	Надання консультацій, наприклад, щодо самогубства/ анорексії

¹⁷ Безпека молоді в Інтернеті: Дослідження ЮНІСЕФ в Україні, Росії та Туреччині. – Режим доступу : http://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_18561.html

¹⁸ Livingstone S. Kids online: opportunities and risks for children [Електронний Ресурс] / Livingstone Sonia, Haddon Leslie.— Режим доступу: [http://eprints.lse.ac.uk/30130/1/Kids_online_introduction_\(LSERO\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/30130/1/Kids_online_introduction_(LSERO).pdf)

На основі аналізу існуючих ризиків небезпечного впливу Інтернету, які вивчають вітчизняні та зарубіжні дослідники, пропонується комплексне бачення наявних загроз, пов'язаних із використанням Інтернету, на основі класифікації за сферами благополуччя дитини.¹⁹ Така класифікація загроз ґрунтується на тому, що *дитина є в центрі дослідження і це сприятиме розбудові стратегій і програм для найкращого забезпечення інтересів дитини* відповідно до ст. 3 Конвенції ООН про права дитини.

Загрози фізичному благополуччю, пов'язані з використанням Інтернету:

Астенопатія, біль в спині, шії, епілепсія, зап'ястний синдром, тенденіти, стенокардія, висипи на шкірі обличчя, хронічний головний біль, запаморочення (виникають від довготривалого користуванням комп'ютером); зниження концентрації уваги; порушення сну; зустріч з незнайомцями з мережі; педофілія; пропаганда психоактивних речовин, заклики до масового вживання наркотиків; зневага харчуванням; заподіяння собі чи іншим шкоди, суїцид тощо.

Загрози психічному благополуччю, пов'язані з використанням Інтернету:

Розповсюдження персональних даних в мережі, порушення конфіденційності недоторканності приватного життя онлайн; експлуатація довіри; кіберагресія, кібербулінг, залякування, розпалювання ненависті та нетерпимість, мова ворожнечі, тролінг; зміст порнографічного або сексуального характеру, секстінг, електронні повідомлення інтимного змісту;

¹⁹ Черних О.О. Аналіз класифікацій загроз в Інтернеті // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 1 (290), 2015. — С. 281—289.

жорстокі та азартні ігри; приниження почуття гідності, порушення прав людини; низька якість інформації та інформаційне перевантаження тощо.

Загрози соціальному благополуччю, пов'язані з використанням Інтернету:

Підвищена збудженість і депресивні стани; перешкода для виконання домашніх справ; зменшення часу спілкування в реальному світі; кіберзалякування, залежність тощо.

Загрози матеріальному благополуччю, пов'язані з використанням Інтернету:

Реклама, спам, віруси; незаконні завантаження; азартні онлайн ігри; кібератаки, кібертероризм; придбання товару низької якості; втрата коштів; пошкодження програмного забезпечення комп'ютера; піратство; кіберзлочинність; різні форми недобросовісного інтернет-маркетингу, матеріальні збитки.

Зважаючи на стрімкий розвиток Інтернету та цифрових технологій перелік загроз не є вичерпаним і може постійно оновлюватись.²⁰

Це вимагає проведення репрезентативних досліджень щодо діяльності та поведінки дітей онлайн в Україні і розробки відповідної науково-методичної бази для впровадження в освітні програми компонентів з безпечного користування інформаційно-комунікаційними технологіями.

²⁰ Черних О.О. Аналіз класифікацій загроз в Інтернеті // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 1 (290), 2015. — С. 281—289.

ДІТИ ТА РЕКЛАМА ОНЛАЙН

Якщо у 2004 році вчені виокремлювали три основні види діяльності онлайн: пізнавальну, ігрову і комунікативну,²¹ то сьогодні до цього переліку можна додати споживацьку поведінку, зокрема, здійснення покупки товарів, оплати послуг в Інтернеті.

Необхідно зазначити, що всі ці види діяльності можуть завдати меншою або більшою мірою шкоду для матеріального благополуччя дитини.

Серед різних типів інтернет-залежності, виокремлених К.Янг, необхідно наголосити на мережевій нав'язливості (нав'язливі онлайн ігри, покупки чи онлайн торгівля) та комп'ютерна залежність (нав'язлива/неконтрольована гра в комп'ютерні ігри).²²

Так, за останні 10 років кількість інтернет-магазинів зросла приблизно в 60 разів, а обіг онлайн-торгівлі досяг 2 млрд. дол. США. Ріст обороту електронної торгівлі в Україні суттєво перевищує зростання оборотів роздрібною торгівлі взагалі.²³

У 2014 році вже 39% українців, що придбали товари в мережі, робили замовлення через соціальні мережі проти 12% у 2013 році. Найчастіше українці через соціальні мережі купували одяг, аксесуари і подарунки, взуття, косметику і парфумерію та товари для дітей.²⁴

²¹ Бабаева Ю.Д., Войскунский А.Е., Смыслова О.В. Интернет: воздействие на личность // Психология зависимости:Хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. – Мн.: Харвест, 2004. — С. 175–222.

²² Cyber—disorders: the mental health concern for the new millennium [Електронний ресурс] / К.Young, M. Pistner, J. Mara, J. Buchanan. – Режим доступу : <http://netaddiction.com/articles/cyberdisorders.pdf>

²³ Норкін М.І., Грінберг Г.Л. Розробка інформаційної системи Інтернет—магазину [Електронний ресурс]. — Режим доступу : goo.gl/ruKnVa

²⁴ Офіційний прес—реліз маркетингової компанії «GfK» Українські онлайн—покупці стали активніше купувати через соціальні мережі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gfk.com/ua/news—and—events/press—room/press—releases/pages/online—retail—2014.aspx>.

У 2015 рік обсяг онлайн-торгівлі в Україні зріс на третину.²⁵ За підсумками 2015 року, він становив 1,1 млрд. дол., що порівняно з 2014 роком вище на 32% в гривні та нижче на 31% — у доларах. За даними Factum Group, в Україні, станом на 1 січня 2016 року, 3,7 млн. українських інтернет-користувачів здійснювали покупки онлайн.

Також зросла кількість українців, які купували за кордоном. Згідно зі статистикою MasterCard, найпопулярнішим за числом покупок став китайський маркетплейс aliexpress.com. Найбільшими сегментами електронної комерції в Україні є «Електроніка і побутова техніка» і «Fashion» (одяг і взуття). Значна доля в здійсненні онлайн-покупок – це використання мобільних пристроїв. В 2015 році у деяких інтернет-магазинів відсоток покупки з мобільного досяг 40% і продовжує зростати.²⁶

Дослідження компанії «Українська маркетингова група» (UMG) показують, що до стримуючих факторів, які обмежують українців у здійсненні купівель онлайн, можна віднести неможливість переконатися в якості товару. Виходячи з цього, компанії впроваджують безліч інновацій задля того, щоб збільшити довіру користувачів та кількість покупок. Серед підсилюючих факторів впливу на розвиток вітчизняної електронної торгівлі виокремлюють наступні фактори: нижча ціна, акції, що стимулюють придбання продукції через інтернет-магазини, економія часу, можливість здійснення інтернет-платежу, можливість вибору способу доставки та ін.²⁷

Враховуючи збільшення часу проведення дитиною онлайн для спілкування чи ігор, соціальні педагоги мають враховувати той факт, що вона необмежено стикається з інтернет-рекламою та піддається її впливу. Щороку

²⁵ http://zaxid.net/news/showNews.do?v_ukrayini_zrosla_dovira_do_elektronnoyi_komertsiyi&objectId=1397919

²⁶ http://zaxid.net/news/showNews.do?v_ukrayini_zrosla_dovira_do_elektronnoyi_komertsiyi&objectId=1397919

²⁷ Валькова Н.В. Розвиток Інтернет—торгівлі в Україні: динаміка та вплив факторів / Н. Валькова // Науковий вісник Ужгородського університету. — Серія: Економіка. — 2014. — № 2 (43). — С.39—42.

ринок реклами онлайн в Україні зростає більше ніж на 30%²⁸. Так, у 2012 році в Україні компаніями витрачено 680 млн. грн. на інтернет-рекламу.

Інтеграція ненав'язливої, не маючої чітких елементів, що спонукають до дій, інтернет-реклами у соціальній мережі забезпечує довготривалий ефект запам'ятовування, формування та підтримування іміджу компанії. Зокрема реклама впроваджується як елемент поширених онлайн-ігор. Таким чином дитина може взаємодіяти з брендом більше 10 годин, що неможливо зробити у будь-якій іншій формі реклами.

Також поширеним у дитячому та юнацькому середовищі є віртуальний шопінг – придбання віртуальних товарів у соціальних мережах, у грі, придбання віртуальної валюти чи подарунків для інших користувачів тощо. У такий спосіб віртуальні товари дають можливість компаніям отримувати реальні гроші.

Так, наприклад, одна з найпоширеніших соціальних мереж «Вконтакте» у 2010 році отримала прибуток у розмірі 20 млн. доларів від продажу віртуальних товарів у грі «Щасливий фермер».²⁹

За підсумками першого півріччя 2016 року, банерна реклама стала найбільш інвестованим сегментом інтернет-реклами. Її частка на ринку медійної реклами склала 46,87%.³⁰

За підсумками 2016 року, ринок інтернет-реклами в Україні зріс на 33% і склав 3140 млн гривень. Ключовим фактором зростання «мобайла» стала зміна споживчої моделі: з допомогою мобільного пристрою не тільки активно дивляться відео, але і роблять покупки, що збільшило інвестиції в електронну комерцію. За прогнозом аналітиків, в 2017 році український ринок інтернет-реклами зросте на 28% і складе 4 010 млн гривень.³¹

²⁸ Горбаль Н.І. Тенденції розвитку світового та українського рекламних ринків / Н.Горбаль, С.Романишин // Вісник Національного університету "Львівська Політехніка". — 2013. — № 778. — С. 147—151.

²⁹ Попкова Е.Г. Эффективность рекламы в социальных сетях/ Е.Г. Попкова А.Ч. Ионов, И.В. Токарева // Известия Волгоградского Государственного Технического Университета. — 2014. — № 4 (131) / том 18

³⁰ <http://watcher.com.ua/2016/07/26/banerna—reklama—zaynyala—polovynu—rynku—internet—reklamy—v—ukrayini/>

³¹ <http://www.adcoalition.org.ua/news/417>

Під час наукових експериментів дослідники з Гентського Університету К.Пенік; В.Каубержеі П.Д.Пелсмакер доводять, що *діти меншою мірою розпізнають рекламу як таку в онлайн-іграх, ніж подібну рекламу на телебаченні*.³²

Тема комерціалізації дитинства стає актуальною з урахування значного часу, який діти проводять онлайн. Так, комерціалізація дитинства у контексті Інтернету розглядалась на окремій сесії під час Форуму безпечного Інтернету у Люксембурзі (листопад 2016 року)³³, під час Європейської конференції «Вплив діджиталізації на родину 21-го століття»³⁴ та багатьох інших заходах різних рівнів. Зокрема, обговорюються питання: чи може діджиталізація допомогти поєднувати роботу і сімейне життя; цифрова грамотність як необхідна навичка у сучасному світі; сучасні діти є вразливими користувачами чи цифровими експертами тощо.

³² Panic, K.; Cauberghe, V. & De Pelsmacker, P. Comparing TV ads and advergames targeting children: the impact of persuasion knowledge on behavioral responses // Journal of Advertising. —2013. —Vol. 42. — No. 2—3. —P. 264—273.

³³ <https://www.eiseverywhere.com/ehome/202903/agenda/>

³⁴ <https://www.eventbrite.co.uk/e/european-conference-the-impact-of-digitalisation-on-21st-century-families-tickets-27482870004?ref=ebtnebregn>

ДІТИ ТА КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ

Діти проводять онлайн значний обсяг часу,³⁵ що наражає їх на небезпеку кіберзлочинності. Тому надзвичайно важливою є робота з дітьми щодо захисту їх прав, зокрема в інтернет-середовищі та попередження кіберзлочинності.

Як зазначається в Посібнику Ради Європи з прав людини для інтернет-користувачів, діти та молодь мають право «на особливий захист і консультування при користуванні Інтернетом».³⁶ В Україні попередження правопорушень та протидія кримінальній діяльності онлайн, знаходяться в сфері компетенції Департаменту кіберзлочинності МВС України.³⁷

Департамент кіберполіції Національної поліції України є міжрегіональним територіальним органом Національної поліції України, який входить до структури кримінальної поліції Національної поліції та відповідно до законодавства України забезпечує реалізацію державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю, організовує та здійснює відповідно до законодавства оперативно-розшукову діяльність. Основні завдання Департаменту кіберполіції Національної поліції України:

1) участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики щодо попередження та протидії кримінальним правопорушенням, механізм підготовки, вчинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електронного зв'язку;

2) сприяння у порядку, передбаченому чинним законодавством, іншим підрозділам Національної поліції у попередженні, виявленні та припиненні кримінальних правопорушень.³⁸

³⁵ ESPAD. Internet use, gaming and gambling [Електронний ресурс]. —Режим доступу: <http://www.espad.org/report/situation/internet—use—gaming—and—gambling>

³⁶ Рекомендація СМ/Rec(2014)6 Комітету міністрів Ради Європи державам—членам щодо Посібника з прав людини для інтернет—користувачів та пояснювальний меморандум

³⁷ Положення про Департамент кіберполіції НП України, затверджене Наказом Національної поліції України від 10.11.2015 № 85

³⁸ Сайт Департаменту Кіберполіції України — <https://www.cybercrime.gov.ua>

Як дитині отримати допомогу?

Хоча організаційно-правова система боротьби з кіберзлочинністю в Україні постійно і послідовно розвивається, існують сфери, які потребують негайного реагування як від держави, так і від бізнесу та громадянського суспільства. Однією з таких сфер є кібербезпека дітей.

До завдань Департаменту кіберполіції України віднесено проведення серед населення роз'яснювальної роботи з питань дотримання законодавства України у сфері використання новітніх технологій, а також захисту та протидії кіберзагрозам у повсякденному житті.³⁹

Таку роз'яснювальну роботу доцільно проводити онлайн. Враховуючи достатньо високий рівень проникнення Інтернету в Україні, діти також мають швидкий доступ до сайту Департаменту кіберполіції України. Оглядовий аналіз сайту (станом на 28 січня 2017 року) щодо інформативності для дітей виявив відсутність необхідних інформаційно-роз'яснювальних матеріалів.

Інформації для дітей (з урахуванням їх віку) щодо того, які навмисні чи ненавмисні дії дитини вважаються нелегальними онлайн, що саме є кіберзлочином, нам знайти не вдалось. Так само відсутня й інформація щодо можливості для дітей отримати допомогу та підтримку, у разі того, якщо вони стали жертвами або свідками кіберзлочину.

Залишаються незрозумілими можливі механізми звернення дитини до кіберполіції. На сайті є форма для зворотного зв'язку, але за відсутності будь-яких інструкції для громадян та опису процедури реагування на звернення через заповнення форми, не є зрозумілим, чи можуть цю форму заповнювати діти і як вони можуть дізнатися про результати розгляду такого звернення.

³⁹ <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1816252>

ПРАВА ДИТИНИ: НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ

Подолання насильства щодо дітей – Ціль сталого розвитку людства

У 2006 році Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй схвалила Дослідження з питання насильства щодо дітей, яке вперше запропонувало глобальний огляд цього явища. Конкретні дії для запобігання і подолання знуцання і всіх інших форм насильства по відношенню до дітей було включено до міжнародного порядку денного. З того часу захист дітей від насильства є предметом постійної уваги з боку міжнародного співтовариства, що знайшло своє відображення в якості одного з завдань для досягнення *Цілей сталого розвитку 2030* (завдання № 16.2).

Визнається, що будь-яка форма насильства, включаючи знуцання і залякування, по відношенню до дитини залишає тривалий слід в її житті і часто має незворотні наслідки для розвитку і благополуччя, а також її можливостей для пізніших життєвих досягнень, послаблюючи саму основу соціального прогресу, створюючи величезні витрати для суспільства, уповільнюючи темпи економічного розвитку і розмиваючи людський і соціальний капітал націй.

Цілі сталого розвитку 2030 – амбітний план переходу людства до нової якості, до світу вільного від страху і насильства для всіх дітей. Роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), зокрема, Інтернету для досягнення цілей є недооціненою. Колишній мандатарій ООН з питань свободи слова, Франк Ла Рю, у своїй заяві в 2014 році, піддав критиці політику, що зосереджена виключно на ризиках і нехтує потенціалом Інтернету для розширення можливостей в інтересах дітей. На його переконання, Інтернет є важливим засобом для дітей, щоб здійснити своє право на свободу слова і може служити в якості інструменту, щоб *допомогти дітям відстоювати свої інші права, включаючи право на освіту, свободу асоціації і повної участі в соціальному, культурному та політичному*

житті. Це також має важливе значення для розвитку відкритого і демократичного суспільства, яке вимагає участі всіх громадян, у тому числі дітей.

В останні роки різні агенції ООН і пов'язані з ними органи, що займаються питаннями дитячого благополуччя, усвідомили важливість Інтернету для прав дітей. Невипадково, що у вересні 2014 року Комітет ООН з прав дитини присвятив спеціальний день загальної дискусії щодо захисту прав дітей та цифрових засобів масової інформації з метою *розробки стратегій на основі прав людини для максимізації можливостей Інтернету для дітей, захищаючи їх від ризиків і можливої шкоди без обмеження будь-яких переваг.* Результатом дискусії стали рекомендації щодо перегляду кожної статті Конвенції ООН про права дитини для приведення їх у відповідність до вимог цифрової епохи.

Комітет рекомендував, щоб національні закони і політика, що стосуються дітей, включали застосування ІКТ. В той же час, законодавство у сфері ІКТ має бути проаналізовано на предмет його впливу на дітей. Більше того, було зажадане, щоб національні програми розвитку на період після 2015 року передбачали *рівний і безпечний доступ дітей до мережі.*

Освіта у сфері прав дитини – інструмент безпеки

Залякування (bullying) і кіберзалякування (cyberbullying) завдають страждань мільйонам дітей. Ці огидні форми насильства є однією з головних дитячих проблем і однією з основних причин, чому діти зверталися по допомогу до телефонів довіри. Як було відзначено Спеціальним представником Генерального секретаря ООН з питання насильства щодо дітей у новому дослідженні на цю тему, *словесне, психологічне або фізичне, як в школах, так і поза навчальних закладів, знуцання часто асоціюється з*

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

*дискримінацією і стереотипізацією дітей, які перебувають в уразливому становищі.*⁴⁰

У своїй доповіді про захист дітей від залякування (A/71/213)⁴¹, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй розглянув це питання детально, представляючи важливі висновки з онлайн-опитування, які провів Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) у співпраці з Офісом Спеціального представника. Більш 100.000 дітей і підлітків було опитано, і 9 з 10 вважає, що знущання є проблемою; дві третини вказали, що вони стали жертвами, і одна третина з цих дітей не повідомила про це нікому.

Освіта у сфері прав людини визнається одним з дієвих інструментів для боротьби з насильством щодо дітей. Як було заявлено Комітетом з прав дитини, *загальна мета освіти полягає в максимізації здатності і можливості дитини повноцінно і відповідально брати участь у вільному суспільстві.* Слід підкреслити, що тип навчання, який орієнтований в першу чергу на накопичення знань, призводить до *надмірного навантаження* на дітей, може серйозно *перешкодити гармонійному розвитку дитини з використанням всього потенціалу її здібностей і талантів.*

Освіта повинна бути адаптована для дітей, надихаючи до мотивації кожну окрему дитину. Школи повинні заохочувати створення гуманної атмосфери і *надавати дітям можливість розвиватися відповідно до їх здібностей.*

Крім цього, Комітет у своєму Загальному зауваженні № 13, в тому числі й інших запропонованих заходах виховного характеру, посилався на: надання *точної, доступною і відповідної віку інформації* та розширення прав і можливостей для *опанування життєвих навичок самозахисту та адекватного реагування на специфічні ризики*, в тому числі ті, які відносяться

⁴⁰ Ending the torment: tackling bullying from the schoolyard to cyberspace [Electronic source], the Special Representative of the Secretary—General on Violence against Children. – New York, 2016. – Access mode:

<http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/2016/End%20bullying/bullyingreport.pdf>

⁴¹ Защита детей от издевательств [Электронный документ], Доклад Генерального секретаря ООН, A/71/213. – ГА ООН, 2016. – Режим доступа:

http://www.un.org/ga/search/viewm_doc.asp?symbol=A/71/213

до ІКТ; розвиток *позитивних відносин з однолітками і протидії знуцанню*; розширення прав і можливостей щодо прав дитини в цілому – і, зокрема, *права бути почутими і сприйнятим серйозно* – через шкільну програму й іншими способами.

Ці погляди і підходи також рішуче підтримані в Дослідженні ООН з питань насильства щодо дітей, в якому чітко говориться, що держави повинні забезпечити, щоб знання про права дітей поширювались і усвідомлювались. Держави повинні: а) заохочувати школи до *прийняття і втілення кодексів поведінки*, що застосовується для всіх співробітників і учнів, які передбачають *відмову від будь-яких форм насильства, гендерних стереотипів та інших форм дискримінації*; б) забезпечувати, щоб директори шкіл і вчителі використовували *ненасильницькі методи викладання і навчання, управління в класі і дисциплінарні заходи, які не засновані на страху, погрозах, приниженні або фізичній силі*; с) попереджати і скорочувати масштаби насильства в школах шляхом конкретних програм, спрямованих на все шкільне середовище, в тому числі шляхом сприяння *формуванню таких навичок, як ненасильницькі підходи до вирішення конфліктів, реалізації антихуліганської політики та заохочення поваги до всіх членів шкільного співтовариства*.

На основі принципів, викладених у Конвенції, а також результатів наукових досліджень і розробок, Рада Європи наголошує на необхідності просування принципу: *«Жити і вчитися демократії в школах»*. Освіта у сфері прав людини на усіх рівнях шкільного навчання передбачає використання *широкої участі і емпіричних методів для демократичного саморегулювання і самоуправління школами*, в сенсі розширення можливостей та участі учнів, співробітників та зацікавлених сторін у прийнятті всіх важливих рішень в рамках школи та як спосіб практичного захисту і поваги прав дітей.

Зобов'язання держави щодо попередження і припинення насильства щодо дитини

Положення Конвенції про права дитини (КПД), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція проти тортур та інших жорстоких нелюдських або принижуючих гідність видів поведження та покарання, а також інші міжнародні угоди, зокрема регіональні документи з прав людини, охоплюють питання насильства щодо дітей в громаді. Вони стосуються шкідливих традиційних практик, рабства, кабали, тортур, жорстокого, нелюдського чи принизливого ставлення або покарання. Палермський протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми встановлює правові зобов'язання щодо запобігання торгівлі людьми, а Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії встановлює стандарти щодо боротьби із злочинами – дитячою проституцією та порнографією. Зобов'язання, що містяться в цих міжнародних договорах, стосуються держав. Від держав вимагається впровадження відповідних законів, стратегій та програм з попередження насильства, розслідування його проявів, забезпечення застосування санкцій проти порушників та відшкодування збитків, що можуть виникнути, а також надання допомоги постраждалим особам.

Комітет зазначив, що запобігання насильства щодо дітей та боротьба з ним є обов'язками держави; для запобігання такого насильства і боротьби з ним потрібно прийняття таких заходів, які будуть спрямовані проти видів поведінки, що сприяють насильству щодо дітей; такі заходи можуть включати: сприяння розвитку життєво важливих навичок для самозахисту від безпосередньої загрози, включаючи ту, яка пов'язана з ІКТ; надання доступної та розрахованої на відповідний вік інформації про ризики і

самозахист; підтримку в розбудові позитивних взаємовідносин з однолітками; і розширення прав і можливостей дітей в цілому.

Згідно зі ст.9 Конституції України набули чинності і покладають на державу Україну міжнародно-правові зобов'язання такі міжнародні документи у галузі прав дитини, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України:

- Конвенція ООН про права дитини (ратифіковано 27 лютого 1991 р.);
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (ратифіковано 3 квітня 2003 р.);
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (ратифіковано 23 червня 2004 р.);
- Угода про співробітництво держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав з питань повернення неповнолітніх у держави їх постійного проживання (ратифіковано 12 січня 2005 р.);
- Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (ратифіковано 7 вересня 2005 р.);
- Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (ратифіковано 11 січня 2006 р.);
- Конвенція про стягнення аліментів за кордоном (приєднання 20 липня 2006 р.);
- Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського і ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи (ратифіковано 21 липня 2006 р.);
- Європейська конвенція про здійснення прав дітей (ратифіковано 3 серпня 2006 р.);
- Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання в рамках Гаазької конференції з міжнародного приватного права (приєднання 14 вересня 2006 р.);

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

– Європейська соціальна хартія (переглянута) (ратифіковано 14 вересня 2006 р.);

– Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей у рамках Гаазької конференції з міжнародного приватного права (приєднання 14 вересня 2006 р.);

– Європейська конвенція про контакт з дітьми (ратифіковано 20 вересня 2006 р.);

– Європейська конвенція про громадянство (ратифіковано 20 вересня 2006 р.);

– Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (ратифіковано 6 березня 2008 р.);

– Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (ратифіковано 14 січня 2009 р.);

– Конвенція про заходи щодо протидії торгівлі людьми (ратифіковано 29 листопада 2010 р.);

– Конвенція про захист дітей від експлуатації та сексуального насильства (ратифіковано 20 червня 2012 р.).

Конвенція ООН про права дитини

Комісія ООН з прав людини упродовж 10 років розробляла текст нового міжнародного договору про права дитини, в якому б всесторонньо враховувалися всі аспекти суспільного життя дитини. Конвенція про права дитини була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. і стала першим міжнародним документом, в якому найбільш широко закріплюються права дітей: не тільки економічні, соціальні та культурні, а й цивільні і політичні, а тому вона цілком виправдано вважається «міжнародною дитячою конституцією». Конвенція встановлює універсальні

міжнародно-правові стандарти щодо забезпечення прав дітей. Основним принципом захисту прав дітей є *визнання пріоритету інтересів дитини*. Зокрема, виділяється вимога особливої турботи суспільства над соціально вразливими групами дітей: сиріт, інвалідів, біженців тощо. У відповідності з цими принципами:

1. Дитина має право на життя і здоровий розвиток.
2. Дитина має право на збереження своєї індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки.
3. Дитина має право на свободу особистості, свободу думки, совісті і релігії. Це право включає в себе свободу висловлювати свою думку в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини.
4. Дитина має право на захист від усіх форм фізичного чи психологічного насильства, експлуатації, образи, недбалого чи брутального поводження як з боку батьків, так і законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка піклується про дитину.
5. Дитина, що позбавлена сімейного оточення, має право на особливий захист і допомогу, що надається державою.
6. Дитина має право на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку. Неповноцінна розумово або фізично дитина має вести повноцінне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють її впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства.
7. Дитина має право на охорону здоров'я та соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування.
8. Дитина має право на освіту, яка повинна бути направлена на розвиток особистості, талантів, розумових і фізичних здібностей в найповнішому обсязі.

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

9. Дитина має право користуватися рідною мовою, сповідувати релігію своїх батьків, навіть якщо вона належить до етнічної, релігійної чи мовної групи, яка в даній державі становить меншість.

10. Дитина має право на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, вільно брати участь у культурному житті і займатися мистецтвом.

11. Дитина має право на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я чи завдавати шкоди фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

12. Дитина має право на захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуального розбещення.

13. Держави-учасниці забезпечують, щоб жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поведження чи покарання; щоб жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином; щоб жодна позбавлена свободи дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги.

14. Держави зобов'язуються вживати заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей з-за кордону.

15. Держави зобов'язуються дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права щодо дітей, які потрапили в зону збройного конфлікту. Держави вживають всіх можливих заходів для того, щоб особи молодше п'ятнадцяти років не брали прямої участі у воєнних діях.

16. Держави забезпечують підготовку дитини до самостійного життя в суспільстві, виховання її в дусі миру, гідності, терпимості, свободи рівності і солідарності.

Конвенція ООН про права дитини зобов'язує держави вживати всі необхідні законодавчі, адміністративні, соціальні та освітні заходи щодо захисту дітей від усіх форм фізичного або психологічного насильства, образи

чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і жорстокого поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання.

Рада Європи – захист безпеки дітей

Рада Європи⁴² вже більше 25 років докладає багато зусиль, допомагаючи своїм державам-членам боротися із деструктивним явищем сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей. Вона розробила численні документи, які стосуються саме цього питання.

Європейська Соціальна Хартія (ETS 035, Рада Європи, 1961 р.– переглянута у 1996 р.) у Статті 6 передбачає, щоб діти та юнаки мали право спеціального захисту від фізичної та моральної загрози, якій вони піддаються. Стаття 17 переглянутої Соціальної Хартії (ETS 163) містить право для дітей та молодих людей на відповідний соціальний, правовий та економічний захист. Підпункт 1b Статті 17 визначає, що уряд має вживати всіх належних та необхідних заходів для захисту дітей і молоді від недбалства, розбещення чи експлуатації.

Європейський Комітет з соціальних прав трактує положення Хартії як право дітей на захист від усіх форм сексуальної експлуатації, зокрема від залучення до «секс-індустрії». Комітет увів визначення дитячої проституції, дитячої порнографії та торгівлі дітьми із сексуальними цілями. Всі ці форми експлуатації мають бути криміналізовані, якщо дитині менше 18 років. Комітет також врахував еволюцію технологій, вимагаючи, щоб провайдери інтернет-послуг відповідали за контроль матеріалів, що розміщуються, забезпечуючи найкращі системи моніторингу діяльності онлайн та процедури введення паролів.

Конвенція про кіберзлочинність (ETS 185, Рада Європи, 2001) містить окреме положення у Статті 9, яке криміналізує дитячу порнографію, коли

⁴² Рада Європи – міжурядова організація, учасником якої є 47 європейських держав— членів, серед яких є Україна.

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

використовується комп'ютерна система. Положення містить визначення дитячої порнографії та закликає Сторони криміналізувати таку продукцію, пропонування чи надавання такої продукції, її розповсюдження чи передавання, закупівлю та володіння дитячою порнографією. Важливі процедурні та міжнародні заходи зі співробітництва, передбачені цією Конвенцією, можуть також застосовуватись до інших кримінальних порушень вчинених за допомогою комп'ютерних систем та збору доказів кримінального злочину в електронній формі, наприклад, у випадку сексуальної експлуатації чи сексуального розбещення дітей.

У травні 2005 р. було прийнято *Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми* (CETS 197). Конвенція містить визначення торгівлі людьми у Статті 4, приділяючи особливу увагу жертвам торгівлі, молодшим 18 років. Вона передбачає кілька захисних механізмів для жертв торгівлі, таких, як право на період для відновлення та розмірковування та право для отримання дозволу на проживання. Конвенція містить окреме положення щодо дітей-жертв торгівлі, наприклад, право на доступ до освіти. Також у процесі та після завершення розслідування, та під час судового розгляду, жертви повинні бути забезпечені особливим захистом. Основний принцип відношення до дітей – *враховувати інтереси дитини якнайбільше*.

Конвенцію Ради Європи про захист дітей від експлуатації та сексуального насильства було відкрито до підписання державами-членами Ради Європи у Ланцароте (Іспанія) у жовтні 2007 р. Європейський день захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства відзначається 18 листопада кожного року. Цей день присвячено підвищенню обізнаності про цю проблему, обміну кращим досвідом, а також сприянню ратифікації та імплементації Ланцаротської конвенції.

Стратегія Ради Європи з прав дитини (2016-2021) передбачає окремий компонент «*Життя без насильства для всіх дітей*», що заохочує комплексний і стратегічний підхід до захисту від насильства, за яким Рада Європи:

– сприяє викоріненню насильства по відношенню до дітей у всіх сферах і, зокрема, в галузі освіти, засобів масової інформації, правосуддя, рівності, сім'ї, міграції, альтернативного догляду, а також щодо дітей з обмеженими можливостями;

– надає підтримку державам-членам у здійсненні Рекомендації Комітету Міністрів щодо комплексних національних стратегій із захисту дітей від насильства. Рекомендація містить керівні вказівки по розробці чітких правових, політичних та організаційних структур, сприяння створенню культури поваги до прав дитини, створенню механізмів і послуг дружніх до дітей, а також прийняття національних програм досліджень з метою запобігання, адресування і реагування на всі форми насильства по відношенню до дітей;

– виступає в якості координаційного центру забезпечення доступу до існуючих національних стратегій в цій області і надає платформу для підтримки рівноправної розробки, реалізації та огляду, в тому числі, щодо збору даних, на національному, регіональному та місцевому рівнях;

– звертає увагу на проблему насильства в школах, зокрема, на основі *Хартії з освіти для демократичного громадянства і освіти в галузі прав людини*, сприяє зміцненню ролі освіти у запобіганні специфічним формам насильства, таких, як буллінг в школах, гомофобний буллінг, кібер буллінг та насильство, пов'язане з радикалізацією; підтримує заходи і кампанії спрямовані на підвищення рівня обізнаності з демократичного громадянства та освіти з прав людини, на основі навчальних матеріалів, таких, як відеокліп «Beat Bullying» («Перемогти буллінг») і публікація «Права людини і демократія починається з нас: закон для всіх» тощо.

Іншим компонентом Стратегії є *«Права дитини в світі цифрових технологій»*. Відзначаючи вплив інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на реалізацію значної кількості фундаментальних прав дитини, гарантованих Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та Європейською соціальною

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

хартією, в Стратегії наголошується, що всі діти повинні мати можливість отримувати безпечний доступ до ІКТ і цифрових засобів масової інформації, а також мати можливість повною мірою брати участь у суспільному житті, висловлювати свою думку, шукати інформацію і користуватися всіма правами, закріпленими в Конвенції ООН про права дитини і факультативних протоколах до неї без будь-якої дискримінації.

Для забезпечення *участі дітей в цифровому середовищі*, Рада Європи заохочує і захищає права дітей на захист від дискримінації, доступ до інформації, свободу вираження думок і участі в цифровому середовищі у співпраці з іншими зацікавленими сторонами, що діють в цій галузі. Для цього:

— будуть розроблятися та розповсюджуватися додатки для смартфонів і планшетів, а також інші засоби комунікації для розширення можливостей дітей, батьків і педагогів і безпечного використання потенціалу ІКТ і цифрових медіа;

— буде приділятися особлива увага розширенню прав і можливостей дітей, які перебувають в уразливому становищі, таких як діти з обмеженими можливостями;

— будуть розроблені керівні принципи щодо виховання дітей в цифрову епоху, заснованого на правах дитини, спираючись на рекомендації з питань політики підтримки позитивного батьківства та інші відповідні стандарти, та на основі комплексного підходу до прав дітей в цифровому середовищі.

Для захисту дітей в цифровому середовищі Рада Європи схвалила низку правових інструментів, що забезпечують міцну основу для захисту дітей від потенційних ризиків для їх безпеки та приватності в цифровому середовищі. Рада Європи буде стимулювати, контролювати і підтримувати здійснення Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Конвенції про кіберзлочинність та Додаткового протоколу до неї, а також Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, Конвенції про запобігання

насильства щодо жінок та домашнього насильства та боротьбу із цими явищами, Конвенції про заходи щодо протидії торгівлі людьми, а також відповідних Рекомендацій Комітету міністрів.

Для забезпечення прав дітей в цифровому середовищі, сприяючи творчому, критичному і безпечному використанню Інтернету, Рада Європи розпочала загальноєвропейський проект з цифрової громадянської освіти, ґрунтуючись на досягненнях програми *Освіта для демократичного громадянства і освіта в області прав людини* і результатах проекту *Компетенції демократичної культури*. На основі багатосторонніх консультацій та обміну кращими практиками, будуть розроблені та надані державам-членам для використання в навчальних закладах керівні принципи політики та набір ідентифікаторів для компетенцій цифрового громадянства.

З метою протидії використанню Інтернету і соціальних медіа для пропагування мови ворожнечі, радикалізації і тероризму серед молоді, Рада Європи буде продовжувати кампанію «Ні Мові Ворожнечі» (No Hate Speech) і вкладати кошти в комплекс заходів в галузі освіти онлайн, як це зазначено в Плані дій «Боротьба з насильницьким екстремізмом і радикалізацією, що призводять до тероризму».

Ланцаротська Конвенція – Конвенція Ради Європи про захист дітей від експлуатації та сексуального насильства.

Конвенцію було відкрито до підписання державами-членами Ради Європи у Ланцароте (Іспанія) у жовтні 2007 р. Україна ратифікувала Конвенцію 20 червня 2012 р.

У преамбулі Конвенції подається перелік основних цілей Конвенції, що включає захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуальних знущань; встановлення винних, надання допомоги постраждалим (жертвам⁴³) і сприяння боротьбі проти сексуальної експлуатації та сексуальних знущань над дітьми на національному і міжнародному рівнях.

⁴³ Жертвою є «будь—яка дитина, що зазнала сексуальну експлуатацію чи сексуальне розбещення».

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

У п. 2 ст. 1 Конвенції підкреслюється, що з метою забезпечення ефективного здійснення її положень встановлюється спеціальний механізм моніторингу. У ст. 6 Конвенції передбачено обов'язок держави забезпечити поінформованість дітей, що навчаються у початковій і середній школі (а також тих, хто не відвідує школу) щодо небезпеки сексуальної експлуатації та сексуальних злущань, про всі можливі способи захисту і пояснити, як і куди дитина може звернутися по допомогу.

Конвенцією передбачаються програми з підтримки жертв, заходи сприяння повідомленню про підозри щодо сексуальної експлуатації та зазіхань, а також запровадження «гарячих ліній» допомоги дітям.

Конвенція містить особливі вимоги до осіб, що спілкуються з дітьми в ході професійної або волонтерської діяльності як щодо обізнаності з правами дитини, допуску до такої роботи, так і обов'язку інформування про підозру у можливому порушенні прав дитини компетентних органів держави.

У статті 9 Конвенції передбачено участь дітей, приватного сектору, ЗМІ та громадянського суспільства у розробці та впровадженні політики попередження сексуальної експлуатації та розбещення дітей. У пояснювальній записці до Конвенції дається такий опис намірів розробників Конвенції щодо залучення приватного сектору та громадськості до здійснення державної політики в цій сфері:

«У пункті 2 вимагається, щоб сторони заохочували сектор інформації та комунікаційних технологій, галузь туризму та подорожей та банківський і фінансовий сектори до участі у розробці та впровадженні політики попередження сексуальної експлуатації та розбещення дітей. Використання широкого виразу «сектор інформаційно-комунікаційних технологій» забезпечує, що будь-який подальший розвиток у цій галузі також має бути охоплений, і спрямований переважно на провайдерів інтернет-послуг, а також на операторів мереж мобільних телефонів та пошуковиків в світовій павутині. Не може бути сумнівів, що Інтернет є засобом, часто використовуваним для цілей сексуальної експлуатації та розбещення дітей.

Використання Інтернету у виробництві та розповсюдженні дитячої порнографії та у торгівлі дітьми з метою сексуальної експлуатації добре задокументовані та постійно у центрі уваги численних національних та міжнародних органів. З цією метою важливо, щоб інтернет-провайдери самі долучалися до вживання заходів із отримання інформації про сексуальну експлуатацію і по мірі можливості розробляли політику регулювання використання Інтернету через свої системи». ⁴⁴

Конвенція визначає окремі склади злочинів, такі як: сексуальне розбещення дитини (ст. 18); дитяча проституція (ст. 19); правопорушення, що стосуються дитячої порнографії (ст. 20); правопорушення, що стосуються участі дитини у порнографічних виставах (ст. 21); розбещення дітей (ст. 22); підбурювання дитини до сексуальних цілей («грумінг»⁴⁵) (ст. 23); пособництво, спонукання і замах (ст. 24).

Слід відмітити, що розробники Ланцаротської Конвенції значною мірою розширили і посилили захист прав дітей від сексуального насильства у порівнянні з Факультативним протоколом до Конвенції ООН з прав дитини та врахували виклики цифрової ери і небезпеки, на які наражається дитина онлайн. Від України як держави-учасниці Ланцаротської Конвенції вимагається імплементація відповідних положень в національне законодавство та моніторинг його дотримання.

⁴⁴ Поянювальна записка до Конвенції Ради Європи про захист дітей від експлуатації та сексуального насильства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/trafficking/Projects/Tres/1400_d—Explanatory%20Report%20to%20CETS%20201_uk.pdf

⁴⁵ Злочин може бути скоєний тільки «з використанням інформаційних та комунікаційних технологій».

ПРАВА ДИТИНИ ТА БЕЗПЕКА ОНЛАЙН

Низка науковців та міжнародних організацій пов'язують формування безпечної поведінки дітей онлайн з поняттям «права людини» та «права дитини».

На своїй 32-й сесії 27 червня 2016 року Рада ООН з прав людини ухвалила резолюцію з назвою *Заохочення, захист і здійснення прав людини онлайн*, в якій підтверджує, що *ті ж самі права, які людина має в оффлайновому середовищі, повинні також захищатися в онлайнному середовищі*.⁴⁶

У *Посібнику щодо захисту дитини в онлайнному середовищі для ІКТ індустрії* зазначається, що компанії несуть відповідальність за дотримання і підтримку прав дітей.⁴⁷

Європейська Комісія опублікувала *Європейську стратегію для кращого Інтернету* для дітей, щоб надати дітям цифрові навички та інструменти, розкрити потенціал Інтернету для інтерактивного, творчого та освітнього змісту.⁴⁸

У *Звіті щодо ризиків, з якими стикаються діти онлайн та політики щодо їх захисту* зазначається, що «всі зацікавлені сторони (у т.ч. інтернет-провайдери – авт.) розділяють відповідальність за захист дітей онлайн».⁴⁹

Британські вчені М. Булгер та С. Лівінгстон в своєму дослідженні прав дитини в цифрову епоху, посилаючись на К. Бутч, М. Естром, вказують,

⁴⁶ Посібник щодо захисту дитини в онлайнному середовищі для ІКТ індустрії [Електронний ресурс] / Міжнародний союз електровз'язку, Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) спільно з партнерами. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/32/L.20&referer=/english/&Lang=R

⁴⁷ Guidelines for Industry on Child Online Protection [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unicef.org/csr/COPguidelines.htm>

⁴⁸ Strategy for a Better Internet for Children [Електронний ресурс]. — 2012. – Режим доступу : <https://ec.europa.eu/digital-single-market/node/286>

⁴⁹ Recommendation of the OECD Council report on risks faced by children online and policies to protect them [Електронний Ресурс]. — 2012. – Режим доступу : http://www.oecd.org/sti/ieconomy/childrenonline_with_cover.pdf

що важливо не звинувачувати дітей у зустрічі з інтернет-ризиками, а визнавати участь дітей у дослідженнях що їх стосуються, враховувати їх голос та досвід під час розробки програм.⁵⁰

На можливостях Інтернету для розвитку підлітків роблять акцент американські дослідники Дж. Палфрей, У. Глассер, К. Макклэй⁵¹. Вони зазначають, що завдання глобального суспільства полягає з одного боку в розробці і побудові досвіду для підлітків, який допомагає їм скористатися можливостями Інтернету, з іншого - пом'якшити проблеми в житті, які частково опосередковані цифровими технологіями.

Погоджуємось з думками Л. Магід, який в одному з перших посібників щодо інтернет-безпеки «Керівництві з безпеки дітей на інформаційній магістралі» наголошує на важливості формування медіаграмотності та критичного мислення. Слушним вважаємо його твердження про те, що «інтернет-безпека трохи нагадує безпеку на воді». Аргументуючи це, автор посилається на доповідь про безпеку онлайн Національної академії наук США, де зазначалось, що: «Басейни можуть бути небезпечні для дітей. Щоб захистити їх, можна встановити замки, поставити паркани, і розгорнути басейн тривоги. Всі ці заходи корисні, але, безумовно, найголовніше, що можна зробити для своїх дітей, то навчити їх плавати».⁵²

Рада Європи в Посібнику з прав людини для інтернет-користувачів також наголошує, що діти та молодь мають право на особливий захист і

⁵⁰ Livingstone, S., and Bulger, M. (2014) A global research agenda for children's rights in the digital age. Journal of Children and Media [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lse.ac.uk/media@lse/WhosWho/AcademicStaff/SoniaLivingstone/pdf/Livingstone—&—Bulger—JOCAM—A—global—research—agenda—for—childrens—rights—in—the—digital—age.pdf>

⁵¹ Digital natives and the three divides to bridge. In The State of the World's Children 2011, Chapter 1: The emerging generation, pp. 14—15. UNICEF." / Palfrey, J., Gasser, U., Maclay, C., & Beger, G.// Режим доступу : http://www.unicef.org/sowc2011/pdfs/SOWC—2011—Main—Report_EN_02092011.pdf

⁵² Larry Magid. Child Safety on the Information Highway [Електронний ресурс]. — 2013.— Режим доступу : <http://www.safekids.com/child—safety—on—the—information—highway/>.

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

допомогу при роботі онлайн.⁵³ Вони мають право на освіту, щоб захистити себе від інтернет-загроз, та вони повинні бути під особливим захистом від перешкод для свого фізичного, психічного і морального благополуччя, в тому числі, від сексуальної експлуатації, наруги онлайн та інших форм кіберзлочинності.

Англійська дослідниця прав дитини в цифрову еру С. Лівінгстон пропонує розглядати права дитини, затвержені в Конвенції про права дитини крізь можливості та загрози, які надає Інтернет.

Сфери, в яких права дитини змінились під впливом Інтернету⁵⁴

Ризики	Можливості
Грумінг, сексуальне рабство, сексуальна експлуатація й дитяча порнографія Попит на зображення, сюжетом яких є статеві зносини з дітьми, завдяки Інтернету зріс неймовірно. Традиційні методи й засоби законної боротьби (виявлення, затримання, притягнення до відповідальності) у зв'язку із величезними обсягами виявлених порушень законності мають незначну ефективність, навіть коли до справи стають добре оснащені поліційні спецпідрозділи. На жаль, технічні засоби, які б мали підвищувати ефективність роботи спецпідрозділів, ще перебувають на різних стадіях розробки. Злочини у сфері надання шлюбних послуг, таким чином, відбуваються за повної прозорості міждержавних кордонів й становлять небачену досі загрозу як західній цивілізації, так і країнам, так званого, «третього світу».	Освіта й навчання Цифрові технології широко задіяні у реалізації права дитини на вільний доступ до дистанційних освітнього й навчального процесів. Можливість доступу до будь-якої потрібної інформації й відповідного додаткового контенту є значним внеском у реалізацію права дітей, зокрема, на освіту. Слід зауважити, що доступність інформації перебуває у прямій залежності від поширення цифрових технологій зв'язку, тому діти з віддалених, бідних й сільських місцевостей мають відповідно меншу можливість користування всіма перевагами дистанційного навчання й освіти. Ми бачимо промовисті приклади на те у країнах третього світу або в автономних етнічних регіонах, бо доступ у відповідних можливостях тут досі є значно менший порівняно до країн з вищим рівнем життя.

⁵³ <http://hr—online.org.ua>

⁵⁴ Livingstone S., Carr J., Byrne J. One in Three: Internet Governance and Children's Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cigionline.org/publications/one—three—internet—governance—and—childrens—rights>. Таблицю для цього збірника переклав українською мовою Сава Чигирин.

<p>Залякування та переслідування</p> <p>Користуючись Інтернетом, будь-хто, також і діти, можуть завдати шкоди іншим користувачам Інтернету. Вразливість, так званих, «порушників» змушує розглядати дитину тільки як потерпілу у будь-якому випадку. Як свідчать дослідження, зазвичай дитина виявляє певну стійкість до виявів ворожості, спроб приниження або завдання вслякого збитку, проте деякі діти є більш вразливі й завдана їм шкода призводить до психічних розладів, загрожує фізичному здоров'ю й може навіть спричинити самогубства. Отже, тут є загроза порушення дитячих прав щодо особистої недоторканності, спроби звести наклеп, порушення права на приватність й права на відпочинок, а також права на особисту безпеку. Тому дитина у процесі свого виховання має бути певною мірою обізнана з навичками побутової комунікації й мати почуття власної гідності. Отож діти мають відчувати питому підтримку з боку батьків, вихователів й вчителів, працівників сфери надання послуг, соціальних працівників.</p>	<p>Інформація та цифрова грамотність</p> <p>Дедалі більше діти звертаються до засобів Інтернету у пошуках найрізноманітнішої Інформації й відповідей на будь-які питання. Ця інформація є питома важливою для їхнього повноцінного розвитку (статевого, фізичного) та безпеки життєдіяльності, також є корисною в інших не менш важливих випадках. Діти також є схильні до самостійного створення інтернет-контенту у вигляді текстових дописів, зображень, анімованих зображень, блогів, комп'ютерних програм, аудіо- й відеороликів. Отже, вони мають право на доступ до навчальної інформації щодо шляхів створення, трансляції й поширення інтернет-контенту. Обмеження у навичках з користування цифровим контентом й комп'ютерними технологіями, так само як й обмеження на доступ до інформації, ведуть до того, що діти не мають змоги у достатній мірі розвинути свою здатність до критичного аналізу, оцінювальне ставлення й навички користування комп'ютерними технологіями й через це можуть отримати сумнівну, суперечливу або оманливу інформацію.</p>
<p>Реклама та маркетинг</p> <p>У матеріальному світі досить давно розроблені нормативні акти, які обмежують кількість товарів й послуг, також і рекламних, що їх можуть придбати самі діти. Проте у цифровому просторі ця засада досі не має чітко визначеного правового поля. Онлайніві продавці товарів й послуг беззастережно вдаються до сумнівних засобів просування свого контенту на ринок. До легально придбаних товарів й послуг додаються так звані ігри-реклами, також поширені є вірусоподібні рекламні оголошення й фейкові пошукові сервіси, де ключ доступу до контенту нібито можна отримати, переглянувши декілька рекламних сторінок. Вимушений перегляд дітьми небажаних рекламних повідомлень про непотрібні їм послуги чи товари, використання недостатньої обізнаності дітей з комп'ютерними технологіями, задіяння комерційного або суспільного тиску на дітей порушують їхнє право на приватність й вимагають від батьків щонайменшої здатності, коли не більшої підготовленості, стати на захист своєї дитини.</p>	<p>Участь, голосування, представництво</p> <p>Інтернет та соціальні мережі зокрема надають дітям можливості до громадської діяльності й самореалізації. За допомогою Інтернету та соціальних мереж діти можуть брати участь у житті громади й держави незважаючи на стать, фізичну здатність\нездатність або місце проживання. Якщо певні суспільні верстви не мають можливості впливу на вирішення питань суспільного розвитку власних громад або організацій, то комп'ютерні технології безперечно сприятимуть налагодженню зв'язків, долученню до політичної діяльності й допоможуть всім зацікавленим зробити свій вибір на користь певних важливих для них рішень або осіб. Діти також можуть брати участь у діяльності, яка має до них стосунок, у багато способів - через активність у соціальних мережах, дописи до онлайн-медіа, мережеві щоденники (блоги), громадську журналістську діяльність, також створення онлайн-громад та об'єднань.</p>

ДІТИ ТА МАТЕРІАЛИ СЕКСУАЛЬНОГО ЗМІСТУ ОНЛАЙН

Доступ дітей до порнографії визнають однією з небезпек Інтернету. Різні дослідники вживають поняття «дорослий контент», «зона ХХХ», що на нашу думку, не зовсім відображає суть та, навпаки, привертає додаткову увагу підлітків. Щодо поняття «дитяча порнографія» відбуваються дискусії на всіх рівнях, бо саме поняття «порнографія» передбачає стан збудження, що може знижувати розуміння та визнання масштабів цієї проблеми.

ІНТЕРПОЛ надає роз'яснення щодо коректності вживання такої термінології і наголошує, що медіа звикли вживати поняття «дитяча порнографія», але це не є відповідною назвою для жорстокого поводження з дітьми.⁵⁵ Ідентифікація молодих жертв є вищим пріоритетом для правоохоронних органів, так як це може також допомогти ідентифікувати злочинців. Так, у 2016 році, 5 дітей були ідентифіковані щодня, 10.000 жертв було ідентифіковано за рік, більше ніж 4700 злочинців було заарештовано (за даними 49 країн та Europol).⁵⁶

В Австралії у 2015 році, наприклад, запропонували зміни до законодавства про необхідність вживати замість поняття «дитяча порнографія» поняття «матеріали жорстокого поводження з дітьми», «матеріали експлуатації дітей».⁵⁷

Комітет ООН з прав дитини у 2011 році відзначив, що відвідування порнографічних сайтів становило 70% усього трафіку на території України, а 5 млн. українських користувачів на місяць цікавляться дитячою порнографією.⁵⁸

Враховуючи твердження Т. Івахненко про те, що питання сексуальної соціалізації молоді останнім часом набули особливої актуальності через відсутність

⁵⁵ <https://www.interpol.int/Crime—areas/Crimes—against—children/Online—child—abuse—Q—As>

⁵⁶ ICSE_Infographic01_01_SCREEN_01 2017.pdf

⁵⁷ <http://theconversation.com/whats—in—a—name—online—child—abuse—material—is—not—pornography—45840>

⁵⁸ Зауваження та рекомендації Комітету ООН з прав дитини: Україна [Електронний ресурс]. —Режим доступу : goo.gl/u2XUYz

відповідних освітніх програм і спеціалістів,⁵⁹ вплив порнографії у медіапросторі та онлайн на особистість підлітків набуває важливого значення. Зокрема, за даними міжнародної мережі INHOPE підлітки складають 72% (порівняно з юнацтвом – 21%) жертв розміщення матеріалів сексуального характеру. Часто-густо підліток поводить в онлайн *віктимно*, ненавмисно провокуючи у відношенні до себе вчинення протиправних або злочинних дій. Іноді й сам підліток з жертви перетворюється на порушника, а трапляється, й злочинця.⁶⁰

За даними низки досліджень, хлопці зазвичай частіше ніж дівчата дивляться порнографію, зокрема тому, що вони шукають на неї онлайн (К. Кемерон, М Флуд, А. Ленхарт, А Носко, Дж. Петер, П Валькенбург, Ш. Сабина, К. Стахл, Н. Фриц⁶¹). Перегляд порнографії впливає на збільшення частоти випадкового сексу, і в більш ранньому віці (В. Лої, Р. Вей⁶²). Збільшується число випадків сексуальних домагань внаслідок перегляду порнографії онлайн (Дж. Браун, Л'Єнгл⁴⁷). Перегляд порнографії може спровокувати дітей до сексуальних дій відносно інших дітей (Д. Райс, П. Хагхес⁶³), відбувається сприйняття міфів щодо згвалтування (наприклад такого, що жертва згвалтування заслуговує того, щоб бути згвалтованою через те, як вона одягнена.⁶⁴

⁵⁹ Івахненко Т. П. Соціально—педагогічні проблеми формування сексуальної культури особистості //Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. — 2010. — Випуск №1 .

⁶⁰ Юрченко О. Ю. Проблеми безпеки дітей в соціальних мережах та Інтернеті / О. Ю. Юрченко // Порівняльно—аналітичне право. – Ужгород : Вид. Ужгородського ун—ту. – 2013. – № 3—1. – С. 336 – 338.

⁶¹ Online Threats to Youth: Solicitation, Harassment, and Problematic Content [Електронний ресурс] / Andrew Schrock and Danah Boyd / Berkman Center for Internet & Society Harvard University, 2008. – Режим доступу : http://cyber.law.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/ISTTF_Final_Report.pdf//

⁶² Lo, V., & Wei, R. Exposure to Internet pornography and Taiwanese adolescents' sexual attitudes and behavior // Journal of Broadcasting and Electronic Media. –2005. –49. —P. 221–237. - Режим доступу : doi:10.1207/s15506878jobem4902_5

⁶³ Kids Online — Protecting Your Children In Cyberspace, Donna Rice, Campbell, Pamela T. Hughes. – 1998.

⁶⁴ Paolucci—Oddone, E., Genuis, M., & Violato, C. A meta—analysis of the published research on the effects of pornography / C. Violato, E. Paolucci—Oddone, & M. Genius, *The Changing Family and Child Development*. Aldershot, England: Ashgate Publishing, 2000. — P. 48—59.

⁶⁵ Черних О.О. Вплив матеріалів сексуального змісту в інтернеті на сучасного підлітка // Соціально—педагогічна діяльність у сфері дозвілля: проблеми та перспективи : матеріали

ДІТИ В ЦИФРОВУ ЕРУ: КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У контексті теми безпеки та прав дитини онлайн окремої уваги заслуговує вивчення цифрової компетентності, яку пропонують Л. Іломакі, А. Кантосало, М. Лаккала.⁶⁶

Цифрова компетентність складається з:

- технічних навичок з використання цифрових технологій;
- здатності використовувати цифрові технології значущим чином для роботи, навчання і для повсякденного життя в цілому, в різних видах діяльності;
- здатності до критичного оцінювання цифрових технологій;
- мотивації для участі в цифровій культурі.

Схожу, але більш деталізовану структуру цифрової компетентності, виокремлюють Є. Золотова, Т. Нестік, Є. Розказова, Г. Солдатова.⁶⁷ У її складі вони виділяють чотири компоненти: знання; вміння та навички; мотивацію; відповідальність (що включає, в тому числі, безпеку).

У цифровій компетентності виокремлюються:

- інформаційна та медіакомпетентність (знання, вміння, мотивація і відповідальність, пов'язані з пошуком, розумінням, організацією, архівуванням цифрової інформації і її критичним осмисленням, а також зі створенням інформаційних об'єктів з використанням цифрових ресурсів (текстових, образотворчих, аудіо та відео);
- комунікативна компетентність (знання, вміння, мотивація і відповідальність, необхідні для різних форм комунікації і з різними цілями);

всеукраїнської науково—практичної конференції, присвяченої 85—річчю ХДАК, 6 листопада 2014 р., / Під ред. проф. А. Рижанової та ін. – Х. : ХДАК, 2014. – 188 с. — С.48—49.

⁶⁶ Iomäki L., Lakkala M., Kantosalo A. What is digital competence? //Linked portal, Brussels: European Schoolnet (EUN), 2011. – P. 1–12.

⁶⁷ Солдатова Г. У. Цифровая компетентность подростков и родителей. Результаты всероссийского исследования /Г. У. Солдатова, Т. А. Нестик, Е. И. Рассказова, Е. Ю. Зотова. – М. : Фонд Развития Интернет, 2013. – 144 с.

- технічна компетентність (знання, вміння, мотивація і відповідальність, що дозволяють ефективно і безпечно використовувати технічні та програмні засоби);
- споживча компетентність (знання, вміння, мотивація і відповідальність, що дозволяють вирішувати за допомогою цифрових пристроїв і Інтернету різні повсякденні завдання, пов'язані з конкретними життєвими ситуаціями, які передбачають задоволення різних потреб).⁶⁸

*Цифрова компетентність визнана однією із восьми ключових у контексті життя-тривалого навчання у країнах Європейського Союзу і розуміється як «набір знань, навичок, ставлень (таким чином, в тому числі здібностей, стратегій, цінностей і усвідомлення), які необхідні при використанні ІКТ і цифрових засобів масової інформації для виконання завдань; вирішувати проблеми; спілкуватися; управління інформацією; співпрацювати; створювати і обмінюватися контентом; і будувати знання ефективно, результативно, належним чином, критично, творчо, самостійно, гнучко, з етичної точки зору, рефлексивно для роботи, відпочинку, участі, навчання, спілкування, споживання і розширення прав і можливостей».*⁶⁹

У цьому розумінні до цифрової компетентності включені сім складових:

- управління інформацією (ідентифікувати, визначити місцезнаходження, доступ, отримувати, зберігати і організувати інформацію);
- технічні операції та співпраця (зв'язок з іншими, брати участь в онлайн-мережах/спільнотах, конструктивно взаємодіяти);
- зв'язок та обмін інформацією (обмін даними онлайн, беручи до уваги недоторканність приватного життя, безпеку і нетикет);

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Technical Report by the Joint Research Centre of the European Commission, Anusca Ferrari [Електронний Ресурс]. – 2012. – Режим доступу : <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf>.

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

- етика і відповідальність (поводитися етично та відповідально, розуміючи рамки закону);
- технічні операції (використовувати технології і засобів масової інформації, виконувати завдання за допомогою цифрових засобів);
- створення контенту і знань (інтегрувати і повторно ускладнені попередні знання і зміст, побудування нових знань);
- оцінка і вирішення завдань (визначити цифрові потреби, вирішувати проблеми за допомогою цифрових засобів, оцінити інформацію, що отримується).

Цікавими є дослідження Дж. Бейлі та М. Рибла, які вводять поняття «цифрове громадянство» і розуміють його як «норму відповідної, відповідальної поведінки з урахування використання технології».⁷⁰

Виокремлюють *дев'ять елементів цифрового громадянства*: повна електронна участь в житті суспільства, електронна купівля та продаж товарів, електронний обмін інформацією, комп'ютерна грамотність, електронні стандарти поведінки або процедури, відповідальність за електронні дії і вчинки, цифрові права і обов'язки, фізичне і психологічне благополуччя в цифровому світі технологій, електронні запобіжні заходи, щоб гарантувати безпеку.⁷¹ Зазначені елементи мають *реалізовуватися на принципах* поваги (етикет, доступ, закон), освіти (грамотність, комунікація, комерція), захисту (права та відповідальність, безпека, здоров'я та благополуччя). Для реалізації автори пропонують *чотири-ступеневий цикл роботи з дітьми*: обізнаність (що є прийнятна/неприйнятна поведінка), керівні практики (акцент на навчання прийнятному користуванню технологіями), моделювання та демонстрація (вчитель особисто демонструю кращі зразки поведінки під час використання технологій), зворотній зв'язок та аналіз (створення атмосфери, коли учень може запитати, чому та чи інша поведінка є непринятною).

⁷⁰ Digital Citizenship in Schools / Mike Ribble. – ISTE Publications, 2015.

⁷¹ Passport to Digital Citizenship [Електронний Ресурс]. // Learning & Leading with Technology. –15. – December/January 2008–09.– Режим доступу : <http://www.digitalcitizenship.net/uploads/LL2008DCArt.pdf>.

Досліджуючи соціально-педагогічний аспект формування безпечної поведінки дітей онлайн, визначається компетенція такої поведінки як втілена в практичну діяльність сукупність знань, вмінь та ставлень, що складається з чотирьох ключових компетенцій безпечної поведінки онлайн.⁷²

РОЗУМІННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ОНЛАЙН:

знання про права людини онлайн; дотримання прав людини онлайн; ставлення до Інтернету як до інструменту надання можливостей.

ЕЛЕКТРОННА УЧАСТЬ:

знання про можливості електронної участі; досвід участі онлайн; ціннісне ставлення до можливостей електронної участі

ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ПІД ЧАС РОБОТИ З ЦИФРОВИМИ ПРИСТРОЯМИ:

знання про загрози онлайн та їх вплив на здоров'я; здійснення заходів щодо збереження здоров'я під час користування Інтернетом; ціннісне ставлення до власного здоров'я

ЗВЕРНЕННЯ ПРО ДОПОМОГУ ТА ЗАХИСТ:

знання про механізми захисту прав, що порушені в Інтернеті; досвід звернень по допомогу у разі нараження на загрози в Інтернеті; повага до прав людини в Інтернеті та розуміння механізмів захисту.

⁷² О. О. Черних. Компетентнісний підхід у формуванні безпечної поведінки підлітків в Інтернеті // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. — № 6 (303). — 2016. — С.117—125.

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ОНЛАЙН

Пропонуються такі принципи соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки дітей онлайн.⁷³

Принципи визнання Інтернету як фактору соціалізації:

– принцип визнання Інтернету як значущого для підлітку фактору соціалізації передбачає розуміння Інтернету як важливої та невід'ємної частини життя підлітку, простором реалізації більшості фундаментальних прав дитини;

– принцип зосередження на можливостях, які надає Інтернет та його позитивному впливі на розвиток;

– принцип розуміння поняття «права людини онлайн» передбачає освіченість про новітні зміни у міжнародному та національному законодавстві щодо укріплення поняття права людини в цифрову епоху та механізмів їх захисту.

Принципи розробки програм з формування безпечної поведінки дітей онлайн:

– принцип наукової обґрунтованості передбачає врахування на етапі планування діяльності результатів досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених щодо ефективності тих чи інших програм, розповсюдженості тих чи інших загроз, дієвих форм та методів;

– принцип систематичної оцінки проваджуваних програм з формування завдань, безпечної поведінки онлайн передбачає змістовний аналіз мети, завдань, змісту, форм та методів, їх ефективність, відповідність потребам дітей та стану розвитку Інтернету;

⁷³ Черних. О.О. Сучасні підходи до формування безпечної поведінки дітей в інтернеті в умовах глобалізації / О. Черних // European Humanities Studies / Europejskie Studia Humanistyczne – 2016. – I. – p. 300—311.

- принцип участі дітей у розробці та втіленні програм, що їх стосуються;

- принцип скоординованої взаємодії з батьками та педагогами передбачає соціально-педагогічну роботу з підвищення обізнаності батьків та педагогів з питань загроз, механізмів захисту та можливостей Інтернету.

Принципи втілення та змістовного наповнення соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки дітей онлайн:

- готовність педагога до впровадження діяльності з формування безпечної поведінки онлайн передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до даного виду діяльності;

- принцип позитивної атмосфери передбачає створення позитивного емоційного фону спілкування в такій роботі, надання стимулів, створення ситуацій успіху;

- принцип доступності інформації передбачає подання матеріалу з урахуванням можливостей і особливостей сприйняття цільової групи. Інформація не повинна бути насичена термінами, теоретичними та статистичними даними, мова викладання повинна бути зрозумілою для дітей;

- принцип врахування того, що підліток може стати як жертвою або спостерігачем, так і джерелом небезпеки для інших, використовуючи Інтернет, як навмисно так і випадково.

Застосування комплексу принципів соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки дітей онлайн дозволить сприяти успішній соціалізації дитини під час користування Інтернетом, реалізації прав дитини онлайн та оффлайн, використанню сучасних цифрових технології для розвитку дитини.

ДОДАТОК А

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ

(адаптована версія вибраних статей)

Короткий виклад преамбули

Уряди країн-членів Ради Європи працюють в напрямку забезпечення миру і єдності на основі прав людини та основоположних свобод. Приймаючи цю Конвенцію, вони вирішують зробити перші кроки щодо забезпечення дотримання багатьох прав, закріплених у Загальній декларації прав людини.

Стаття 1 – Зобов'язання поважати права людини

Держави повинні гарантувати, що кожна людина має права, зазначені в цій Конвенції.

Стаття 2 – Право на життя

У вас є право на життя.

Стаття 3 – Заборона катування

Ніхто ніколи не має права робити вам боляче або катувати вас.

Навіть під арештом вашу людську гідність потрібно поважати.

Стаття 4 – Заборона рабства і примусової праці

Забороняється ставитися до вас як раба або змушувати виконувати примусову працю.

Стаття 5 – Право на свободу та особисту недоторканність

У вас є право на свободу. Якщо вас заарештували, у вас є право знати причину. Якщо вас заарештували, ви маєте право на суд найближчим часом, або на звільнення до часу проведення суду.

Стаття 6 – Право на справедливий суд

Ви маєте право на справедливий суд перед неупередженим та незалежним суддею. Якщо вас звинувачено у скоєнні злочину, ви невинні, поки не доказана ваша вина. У вас є право користуватися допомогою адвоката, послуги якого повинна оплачувати держава, якщо ви бідні.

Стаття 7 – Ніякого покарання без закону

Ви не можете бути визнані винним у вчиненні злочину, якщо не було закону проти нього, коли ви його вчинили.

Стаття 8 – Право на повагу до приватного і сімейного життя

Ви маєте право на повагу вашого приватного і сімейного життя, свого дому і листування.

Стаття 9 – Свобода думки, совісті і релігії

У вас є право на свободу думки, совісті і релігії. У вас є право сповідувати свою релігію вдома і в громадських місцях і змінити свою релігію, якщо ви цього хочете.

Стаття 10 – Свобода вираження поглядів

Ви маєте право відповідально говорити і писати те, що ви думаєте, і давати і отримувати інформацію від інших. Це включає свободу преси.

Стаття 11 – Свобода зібрань та об'єднання

Ви маєте право на участь у мирних зібраннях і право створювати або вступати в асоціації, включаючи профспілки.

Стаття 12 – Право на шлюб

Ви маєте право одружуватися і мати сім'ю.

Стаття 13 – Право на ефективний засіб правового захисту

Якщо ваші права порушені, ви можете скаржитися на це офіційно в суди чи інші державні органи.

Стаття 14 – Заборона дискримінації

У вас є ці права незалежно від кольору шкіри, статі, мови, політичних чи релігійних переконань або походження.

Стаття 15 – Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

Під час війни або іншого надзвичайного стану уряд може робити речі, які порушують ваші права, але тільки в разі крайньої необхідності. Але навіть у таких випадках владі не дозволяється, наприклад, застосовувати до вас тортури або вбити вас без суду.

Стаття 16 – Обмеження політичної діяльності іноземців

Уряди можуть обмежити політичну діяльність іноземців, навіть якщо це суперечитиме статтям 10, 11 або 14.

Стаття 17 – Заборона зловживання правами

Ніщо в цій Конвенції не може бути використане, щоб обмежити права і свободи, закріплені в Конвенції.

Стаття 18 – Межі застосування обмежень прав

Більшість прав в цій Конвенції можуть обмежуватися загальним законодавством, яке застосовується до всіх. Такі обмеження дозволено тільки, якщо це продиктовано реальною необхідністю.

Статті з 19 по 51

У цих статтях сказано про створення Європейський суду з прав людини і пояснюється, як він працює.

Стаття 34 – Індивідуальні заяви

Якщо ваші права, що містяться в Конвенції, були порушені, то спочатку ви повинні звернутися до всіх компетентних національних органів. Якщо це вам не допомогло, то ви можете звернутися безпосередньо в Європейський суд з прав людини в Страсбурзі.

Стаття 52 – Запити Генерального секретаря

Якщо Генеральний секретар Ради Європи просить цього, то уряд повинен пояснити, як його національне законодавство захищає права з цієї Конвенції.

ПРОТОКОЛИ ДО КОНВЕНЦІЇ

Стаття 1 Протоколу № 1 – Захист власності

У вас є право на власність і право використовувати своє майно.

Стаття 2 Протоколу № 1 – Право на освіту

У вас є право ходити до школи.

Стаття 3 Протоколу № 1 – Право на вільні вибори

У вас є право обирати уряд своєї країни шляхом таємного голосування.

Стаття 2 Протоколу № 4 – Свобода пересування

Якщо ви на законних підставах перебуваєте в країні, то у вас є право перебувати, де ви хочете, і жити там, де ви хочете в ній.

Стаття 1 Протоколу № 6 – Скасування смертної кари

Ви не можете бути засуджений до смертної кари або страчені державою.

Стаття 2 Протоколу № 7 – Право на оскарження в кримінальних справах

Ви можете подати скаргу до суду вищої інстанції, якщо ви були засуджені за вчинення злочину.

Стаття 3 Протоколу № 7 – Відшкодування в разі судової помилки

Ви маєте право на компенсацію, якщо ви були засуджені за вчинення злочину і виявляється, що ви були невинні.

Стаття 1 Протоколу № 12 – Загальна заборона дискримінації

Ви не можете зазнавати дискримінації з боку державних органів з причин, наприклад, кольору шкіри, статі, мови, політичних чи релігійних переконань або походження.

Ця адаптована версія була підготовлена Директоратом комунікації Ради Європи тільки в освітніх цілях. Єдиними текстами, які мають юридичну основу, є офіційно опубліковані версії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї.

Поточний стан підписів та ратифікації Конвенції та Протоколів до неї, а також повний перелік заяв та застережень, доступний на веб-сайті: www.conventions.coe.int

ПОСІБНИК З ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ ІНТЕРНЕТ-КОРИСТУВАЧІВ

(спрощена версія для використання під час вправ
з освіти в галузі прав людини онлайн)

I. Доступ і недискримінація

Доступ до Інтернету дає вам можливість реалізовувати інші права онлайн.

Держава має надавати вам доступу до Інтернету, якщо ви проживаєте у сільській місцевості та віддалених районах, а також якщо ви належите до малозабезпечених верств населення та (або) маєте інвалідність.

Ви маєте доступ до Інтернету без дискримінації за віком, кольором шкіри, вірою, політичними поглядами або будь-якою іншою ознакою.

II. Свобода вираження поглядів та інформації

Ви можете вільно висловлюватися онлайн (крім висловлювань, що містять заклики до дискримінації, ненависті або насильства).

Ви можете вільно створювати, використовувати і поширювати контент онлайн, але поважаючи авторське право при цьому.

Ви можете використовувати псевдонім онлайн. Однак в певних випадках держава може розкривати вашу особу.

III. Зібрання, об'єднання та участь

Ви маєте право об'єднуватися з іншими користувачами онлайн та створювати групи, спільноти, об'єднання.

Ви маєте право на мирний протест онлайн. Ви можете вільно користуватися доступними онлайн можливостями для участі в політичних дебатах, законодавчих ініціативах, обговоренні суспільно важливих питань.

IV. Приватне життя і захист даних

При користуванні Інтернетом ваші персональні дані регулярно обробляються. Вони повинні оброблятися лише у разі вашої згоди на це.

Ви не можете бути об'єктом спостереження, нагляду чи перехоплення інформації.

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

Ваше приватне життя та електронна переписка повинні поважатися й на робочому місці.

V. Освіта і грамотність

Ви повинні мати онлайн-доступ до освітнього, культурного, наукового, навчального та іншого контенту онлайн державною мовою.

Ви маєте право на освіту з того, як використовувати різні онлайн-інструменти, та на розвиток навичок критичного мислення, тобто здатності аналізувати та перевіряти надійність інформації, яку ви отримуєте онлайн.

VI. Діти і молодь

Ви маєте право на навчання безпечному користуванню Інтернетом з боку ваших вчителів, вихователів, батьків чи опікунів. Тому що контент, який ви створюєте онлайн, або контент про вас доступні у будь-якому куточку світу і може завдавати шкоду вашій гідності зараз або пізніше у вашому житті.

Держава має надати вам чітку інформацію про онлайн-контент та поведінку, що може завдати вам шкоди онлайн, а також про те, як і куди, повідомляти про таку інформацію.

VII. Правовий захист

Ваш інтернет-провайдер та (або) влада повинні повідомити вас про ваші права та можливий правовий захист, якщо вони будуть порушені.

Влада зобов'язана захищати вас від незаконного доступу, шахрайства, підробки або інших шахрайських дій із вашими електронними персональними даними та комп'ютером.

Ви маєте право звернутися до суду, якщо права порушено. І навіть подати скаргу до Європейського суду з прав людини після того, коли всі національні суди буде пройдено.

Повну версію Посібника можна завантажити за посиланням: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802e3e96>

ВИТЯГ ЗІ СТРАТЕГІЇ РАДИ ЄВРОПИ З ПРАВ ДИТИНИ (2016-2021)⁷⁴

5. Права дитини в світі цифрових технологій

56. Нові інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) впливають на реалізацію значної кількості фундаментальних прав дитини, гарантованих Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та Європейською соціальною хартією. Відповідно до рекомендацій, які видаються Комітетом ООН з прав дитини, всі діти повинні мати можливість отримувати безпечний доступ до ІКТ і цифрових засобів масової інформації, а також мати можливість повною мірою брати участь, висловлювати свою думку, шукати інформацію і користуватися всіма правами, закріпленими в Конвенції ООН про права дитини і факультативних протоколах до неї без будь-якої дискримінації.

57. Цифровий світ пропонує дітям безмежні можливості навчання і зв'язку, а також реальні проблеми, які повинні вирішуватися державами-членами на комплексній основі і відповідно до Стратегії Ради Європи щодо управління Інтернетом 2016-2021. Рада Європи забезпечить керівництво і підтримку державам-членам у забезпеченні участі, захисту і дотримання прав дітей в цифровому середовищі.

5.1. Участь дітей в цифровому середовищі

58. Рада Європи буде заохочувати і захищати права дітей на захист від дискримінації, доступ до інформації, свободу вираження думок і участі в цифровому середовищі у співпраці з іншими зацікавленими сторонами, що діють в цій галузі. Будуть розроблятися та розповсюджуватися додатки для смартфонів і планшетів, а також інші засоби комунікації для розширення можливостей дітей, батьків і педагогів і безпечного використання потенціалу

⁷⁴ Неофіційний переклад, запропонований ГО «Ла Страда – Україна»
Джерело: http://www.la—strada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_597.html
Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016—2021) – Children’s human rights
Link: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805c1d08

ІКТ і цифрових медіа. Особлива увага буде приділятися розширенню прав і можливостей дітей, які перебувають в уразливому становищі, таких як діти з обмеженими можливостями. Спираючись на рекомендації з питань політики підтримки позитивного батьківства та інші відповідні стандарти, будуть розроблені керівні принципи щодо виховання дітей в цифрову епоху, заснованого на правах дитини. Посібник для держав-членів буде розроблятися на основі комплексного підходу до прав дітей в цифровому середовищі.

5.2. Захист дітей в цифровому середовищі

59. Конвенції Ради Європи забезпечують міцну основу для захисту дітей від потенційних ризиків для їх безпеки та конфіденційності в цифровому середовищі. Рада Європи буде стимулювати, контролювати і підтримувати здійснення Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Конвенції про кіберзлочинність та Додаткового протоколу до неї, а також Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматичною обробка персональних даних, Конвенції про запобігання насильства щодо жінок та домашнього насильства та боротьбу із цими явищами, Конвенції про заходи щодо протидії торгівлі людьми, а також відповідні Рекомендації Комітету міністрів.

5.3. Забезпечення освіти для дітей в цифровому середовищі

60. ІКТ і цифрові засоби масової інформації додали новий вимір до права дітей на освіту. З метою сприяння творчого, критичного і безпечного використання Інтернету, Рада Європи розпочне загальноєвропейський проект з цифрової громадянської освіти, ґрунтуючись на досягненнях програми Освіти для демократичного громадянства і освіти в області прав людини і результатах проекту Компетенції для демократичної культури. На основі багатосторонніх консультацій та обміну кращими практиками, будуть розроблені та надані державам-членам для використання в навчальних закладах керівні принципи політики та набір ідентифікаторів для компетенцій цифрового громадянства.

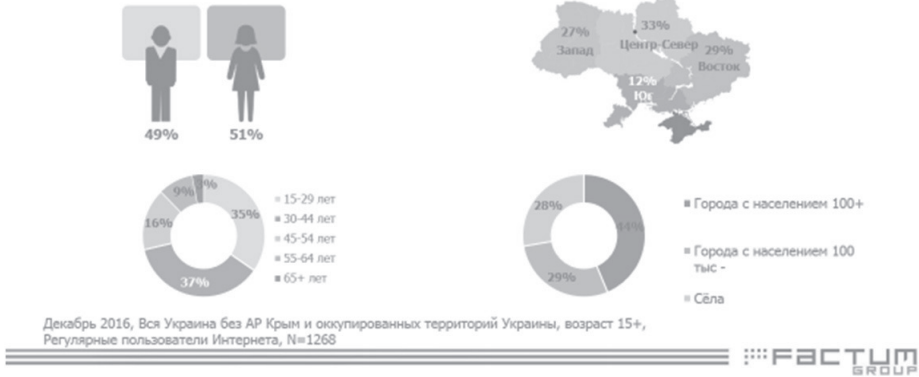
61. Інтернет і соціальні медіа широко використовуються для пропагування мови ворожнечі, радикалізації і тероризму серед молоді. У відповідь на це Рада Європи буде продовжувати кампанію «Рух проти мови ненависті» (No Hate Speech) і вкладати кошти в комплекс заходів в галузі освіти онлайн, як це зазначено в Плані дій «Боротьба з насильницьким екстремізмом і радикалізацією, що призводять до тероризму», прийнятому Комітетом міністрів 19 травня 2015 р.

Пріоритетний напрям 5: Права дитини в цифровому середовищі
ВПЛИВ
Діти реалізують право в світі цифрових технологій
НАСЛІДКИ
Країни-члени та інші відповідні суб'єкти... 1. Змінюють законодавство та політику для захисту дітей в світі цифрових технологій 2. Вживають заходи для підтримки можливостей дітей використовувати в повній мірі потенціал інформаційно-комунікативних технологій 3. Проводять навчання щодо цифрового громадянства та протидії радикалізації та мови ворожнечі
РИЗИКИ ТА ДІЇ, СПРЯМОВАНІ НА ЗМЕНШЕННЯ РИЗИКІВ
☐ Технології розвиваються швидше ніж стандарти та інструменти Ради Європи ☐ Більше інвестицій в ІКТ та дослідження, партнерство з приватним сектором ☐ Стандарти та інструменти Ради Європи не досягають ключових учасників в управлінні Інтернетом ☐ мультидисциплінарний підхід, включаючи приватний сектор
РЕЗУЛЬТАТИ (перелік)
☐ Дружні до дитини інструменти Посібника з прав людини для користувачів Інтернету ☐ Додатки для планшетів для дітей та батьків для навігації в Інтернеті ☐ Посібник щодо інтеграційного підходу до прав дітей в світі цифрових технологій ☐ Моніторинг конвенцій щодо кіберзлочинів, захисту даних та сексуальної експлуатації та насильства ☐ Загальноєвропейський проект щодо освіти з цифрового громадянства ☐ Кампанія «Рух проти мови ненависті»

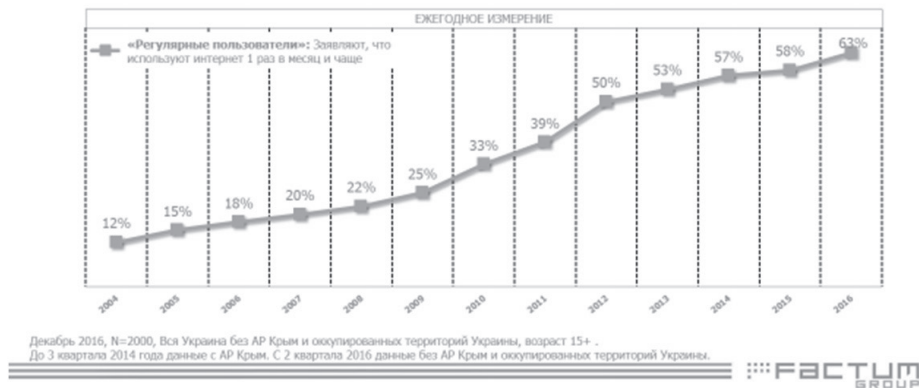
ДОДАТОК Б

ПРОНИКНОВЕНИЕ ИНТЕРНЕТА В УКРАИНЕ⁷⁵

Социально-демографическая структура «регулярных» интернет-пользователей

Динамика проникновения Интернета: ежегодное измерение

⁷⁵ Исследование проведено Исследовательским холдингом Factum Group Ukraine по заказу ИнАУ (Интернет Ассоциации Украины)

Интернет с мобильных устройств

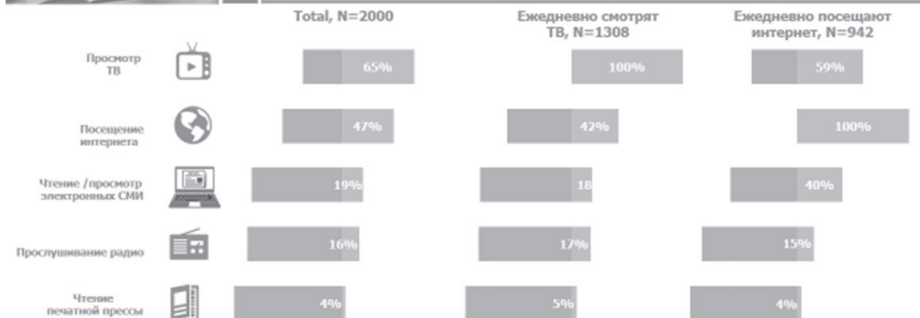

Декабрь 2016, Вся Украина без АР Крым и оккупированных территорий Украины, Регулярные пользователи Интернета, N=1268
 Вопрос «Чем из перечисленного Вы лично пользовались на протяжении последних четырех недель для доступа в Интернет?» ВСЕ ОТВЕТЫ

18

FACTUM GROUP

Медиаповедение

■ Реже 1 раза в сутки или никогда ■ 1 раз в сутки и чаще

Декабрь 2016, Вся Украина без АР Крым и оккупированных территорий Украины, Вопрос «Как часто Вы...?»

19

FACTUM GROUP

ПРО ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКУ КАМПАНІЮ «РУХ ПРОТИ МОВИ НЕНАВИСТІ» В УКРАЇНІ

Мова ворожнечі, мова ненависті (hate speech) – всі форми вираження, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм чи інші форми ненависті, що базуються на нетерпимості, в тому числі: нетерпимості, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації і ворожого ставлення до меншин, іммігрантів та осіб іноземного походження. Словосполучення «всі форми вираження» має на увазі не тільки мову, але й зображення, відео або будь-яку іншу форму діяльності.

Мова ворожнечі небезпечна тому, що призводить до порушень прав людини, у тому числі фізичного, психологічного та сексуального насильства.

Мова ворожнечі тісно пов'язана з основним правом на свободу вираження поглядів, але, одночасно, мова ворожнечі суперечить забороні дискримінації та праву на повагу до приватного і сімейного життя.

Мова ворожнечі поширюється як засобами масової інформації, так і значною кількістю членів суспільства, серед яких вагому частку займають діти та молодь. Люди у своїй професійній діяльності, у повсякденному спілкуванні чи на веб-сторінках умисно або несвідомо транслюють ксенофобські, сексистські, націоналістичні, релігійні, гендерні або інші упередження, що існують по відношенню до певних груп людей у даному суспільстві. Молодь, перебуваючи в активному пошуку нових ідей, ідеалів, шукаючи способи самореалізації, може переймати ці упередження та поширювати їх, сприяючи укоріненню, прямому чи опосередкованому провокуванню агресії.

Протидія мові ворожнечі може бути спрямована на обговорення проблеми мови ворожнечі, освіту у сфері прав людини та формування толерантності у дітей, молоді та фахівців, які з ними працюють.

У березні 2013 році стартувала загальноєвропейська кампанія «No hate speech movement» («Рух проти мови ворожнечі»), до якої долучилися понад 40 країн-членів Ради Європи з метою протидіяти проявам расизму і дискримінації (зокрема, розпалюванню ненависті) в мережі Інтернет шляхом надання молоді знань і навичок, необхідних для виявлення та протидії порушенням прав людини.

Кампанія виступає проти висловлення мови ворожнечі онлайн у всіх її формах. Кампанія заснована на освіті в галузі прав людини, участі молоді та медіаграмотності. Вона спрямована на зниження мови ненависті та боротьбу з расизмом та дискримінацією в онлайн просторі.

Основні завдання кампанії:

- підвищення обізнаності про мову ворожнечі онлайн і ризики, які вона несе, зокрема для молоді; сприяння медіа та інтернет-грамотності;
- мобілізація мережі молодіжних онлайн-активістів із захисту прав людини та ін.;
- зниження рівня сприйняття мови ворожнечі онлайн;
- відслідковування мови ненависті онлайн та розробка інструментів для конструктивних відповідей;
- вираження підтримки та солідарності людям, на яких націлена мова ненависті онлайн;
- адвокація щодо розробки політичних інструментів боротьби з розпалюванням ненависті;
- сприяння участі молоді та громадянству онлайн.

Методи Кампанії:

- Європейські дні дій, які фокусуються на різних аспектах мови ворожнечі й закликають до проведення заходів на підтримку конкретних цільових груп;
- приєднання та вираз солідарності. Онлайн-платформа Кампанії дає можливість всім бажаним приєднатися. Можна завантажити свою особисту заяву, повідомлення, відео або фото;

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

- відстеження та реагування. Це онлайн-база даних для моніторингу і обговорення контенту, який містить мову ворожнечі онлайн;

- методичний пакет для шкіл. Онлайн інструмент для просування ідей Кампанії в шкільному середовищі тощо.

Україна долучилась до цієї кампанії у 2014 році. Організації-члени Національного комітету кампанії діють у двох напрямках: онлайн активність та оффлайн просвітницька робота.

Для того, щоб долучитися до Кампанії або використати її ресурси потрібно відвідати онлайн-платформу: <http://nohatespeechmovement.org/>

Посібник «Закладинки: керівництво по боротьбі з мовою ненависті онлайн за допомогою освіти в галузі прав людини» (Bookmarks: A manual for combating hate speech online through human rights education) виданий Радою Європи у якості одного із освітніх інструментів кампанії «Рух проти мови ворожнечі» (No hate speech movement) можна завантажити українською мовою за посиланням:

http://www.nohatespeechmovement.org/public/download/Bookmarks_UA.pdf

ПОВЕДІНКА СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ ОНЛАЙН: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анкетування проводилось протягом жовтня-грудня 2016 року в рамках дисертаційного дослідження Черних О.О. щодо соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків онлайн.⁷⁶ В анкетуванні взяло участь 637 старшокласників віком 13-16 років з різних регіонів України, з яких 309 хлопців та 328 дівчат.

7 з 10 підлітків для користування Інтернетом частіше використовують мобільний телефон/смартфон/планшет, а не стаціонарний комп'ютер.

Майже 5 з 10 підлітків користуються Інтернетом 4-6 годин на день, 3 з 10 підлітків користуються від 1 до 3 годин, 2 з 10 підлітків користуються Інтернетом 7-9 годин на день, більше 9 годин на день користується 1 підліток.

Використовуючи коефіцієнт кореляції Пірсона, ми виявили, що чим доросліше підліток, тим довше він користується Інтернетом протягом доби. В той самий час 7 з 10 підлітків, зазначають, що їх батьки користуються Інтернетом 1-3 години на день.

Майже 9 з 10 підлітків виявили поверхневі знання або відсутність знань про можливість участі у прийнятті рішень, житті громади, міста чи країни з використанням Інтернету (98 %), про необхідні дії у випадку, якщо став жертвою чиїхось дій онлайн (95 %).

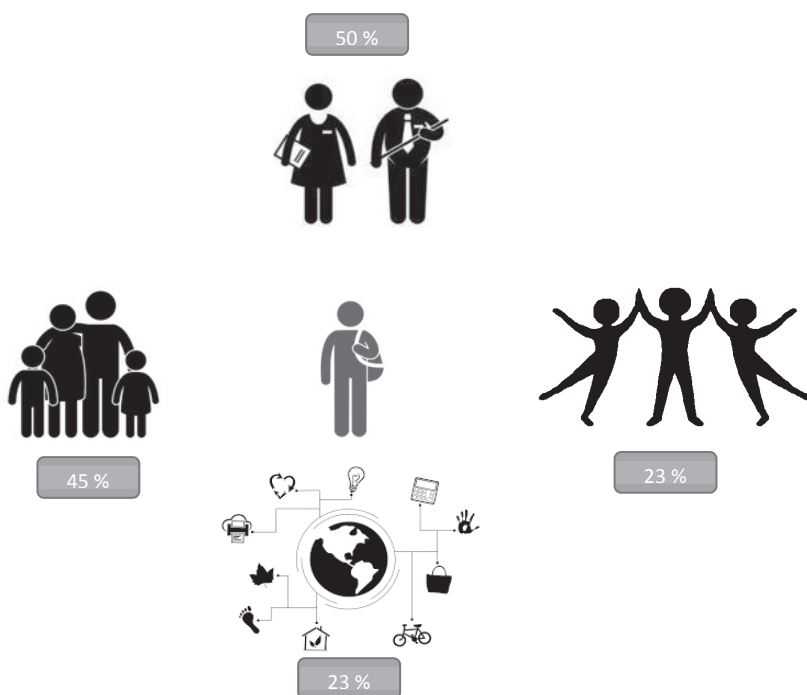
8 з 10 підлітків зазначили, що можуть порушувати права інших користувачів Інтернету, демонстрували пасивність у випадках спостереження порушення прав людини онлайн іншими людьми/організаціями. Так, 23% опитаних підлітків зазначили, що «на своїй сторінці я можу писати та розміщувати все, що завгодно (включаючи образи та висловлювання ненависті), бо це моя свобода слова». Те, що «свобода слова – це найголовніше, навіть якщо я зачіпаю права іншої особи», зазначили близько

⁷⁶ Черних О.О. Дослідження небезпечної поведінки підлітків в Інтернеті. – 2016.

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

10% підлітків. Але разом з тим, майже 50% підлітків зазначили, що «права людини онлайн належать кожній людині».

Майже половина опитуваних підлітків зазначили, що джерелом інформації про небезпеки онлайн є вчителі – 50%, батьків назвали – 45%, друзів – 23%. Те, що «випадково натрапляю на таку інформацію [небезпеки та загрози] онлайн» зазначив майже кожен четвертий підліток.

Однією з найпоширеніших моделей поведінки батьків щодо формування безпечної поведінки підлітків в Інтернеті з зазначених підлітками є

- 25 % батьків встановлювали часові рамки користування Інтернетом (25 %);
- 17% батьків встановлюють фільтри та програми, що блокують небажаний зміст
- 17% батьків переглядають сайти разом з підлітками;
- 23% батьків допомагають підліткам з вибором товарів онлайн.

ЗАНЯТТЯ «БЕЗПЕЧНИЙ ІНТЕРНЕТ ДЛЯ КОРИСТУВАЧІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ» (11-18 РОКІВ)

Розробили:

Андрєєнкова Вероніка, Кривуляк Альона

Громадська організація «Ла Страда-Україна»

Мета: сформувати уявлення про небезпеки, які очікують на дітей та молодь під час використання Інтернет та інших інформаційно-комунікаційних технологій, ознайомити з правилами безпечного використання інформаційно-комунікаційних технологій, розвинути навички безпечного використання Інтернет та інших інформаційно-комунікаційних технологій.

Для дітей старшого віку – 15—18 років – рекомендуємо зробити акцент на кіберзлочинах, зокрема, небезпеці втягнення до розповсюдження або виготовлення порнографії, а також хакерстві.

Загальна тривалість: 45 хв.

Обладнання: аркуші паперу формату А4, листи ватману/фліпчарту, фломастери/маркери, мультимедійний проектор, ноутбук, роздатковий матеріал (додаток 1), роздатковий інформаційний матеріал

План:

- 1.Привітання учасників
2. Обговорення «Користь та загрози Інтернету»
- 3 .Опрацювання небезпечних ситуацій які виникають в мережі Інтернет
- 4.Обговорення «Кіберзлочинність та відповідальність»
- 5.Правила безпечної поведінки в Інтернеті
- 6.Прощання «Оплески»

Хід проведення:

1. Привітання учасників.

Мета: привітати учасників, ознайомити з метою зустрічі.

Час: 2 хв.

Хід проведення:

Ведучі вітають учасників зустрічі та по черзі представляються, говорять про мету зустрічі:

«Доброго ранку (дня, вечора). Нас звати ... (ім'я, посада). Сьогодні у нас з вами буде цікава та пізнавальна зустріч, на якій ми з вами розглянемо як безпечно користуватися мережею Інтернет».

2. Обговорення «Користь та загрози Інтернету»

Мета: ознайомити учасників з користю Інтернету, дати знання про загрози яких важливо уникати під час користування мережею Інтернет .

Час: 15 хв.

Хід проведення:

Ведучі звертаються до учасників:

- *Підійміть, будь ласка, руку, хто з вас користується мережею Інтернет?*

Ведучі приймають відповіді та роблять висновок, що на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій, майже всі діти щодня користуються мережею Інтернет. Але Інтернет несе в собі як користь, так і небезпеку.

Пропонуємо вам вправу «Користь та загрози Інтернету».

Для виконання цієї вправи ведучі об'єднують учасників у 3 команди (бажано так як учасники сидять за партами за рядами). Питання над якими будуть працювати команди: 1 – «Як ви використовуєте Інтернет?»; 2- «Яка користь від користування мережею Інтернет?»; 3 – «Які загрози можуть виникнути під час користування мережею Інтернет?». Потім в кожній команді учасники об'єднуються у пари (бажано за принципом сусідства за партою). Завдання парам в командах: кожній парі протягом 3 хвилин необхідно написати по три власні відповіді на відповідне запитання.

Через 3 хвилини ведучі просять кожну пару по черзі зачитує свої варіанти відповідей, а інша викреслює ті відповіді, що збігаються.

Ведучі приймають відповіді учасників, бажано записують на дошці/ листі фліпчарту та коментують відповіді кожної команди.

До уваги ведучих!

Пропонуємо ведучим звернути особливу увагу учасників на загрози які можуть виникати під час користуванням Інтернетом (розглядаються нижче в інформації).

Інформація для ведучих:

Велика кількість дітей, підлітків та молоді користуються електронною поштою, програмами обміну миттєвими повідомленнями (ICQ, Windows Live Messenger) або чатами.

Інструменти віртуальної комунікації мають кілька характеристик, які допомагають людям перевести наше суспільство через поріг у нову соціоекономічну еру. Вони дають можливість будь-кому приєднатись до інтернет-спільноти: людям будь-якого віку, національності, статі, релігії і культури, де зв'язки, обмін ідеями та знаннями можуть відбуватися за дуже короткий час. Віртуальна природа такої спільноти дає можливість особистості діяти анонімно чи дискутувати під вигаданим ім'ям. Дискусія може бути частиною гри і позитивним елементом у спілкуванні, але вона водночас може бути небезпечним інструментом маніпулювання свідомістю і нести для людини загрозу.

Так звані «*віртуальні друзі*» – це також часто незнайомі люди, але які спілкуються регулярно і яким молоді люди довіряють. Тому, спілкуючись в Інтернеті, молодь мусить повністю покладатися на себе, щоб відрізнити брехню від правди. І часто діти потрапляють в ризиковану ситуацію, якщо ними починає маніпулювати грабіжник, сексуальний експлуататор або педофіл.

Останнім часом поліція європейських країн пов'язує частину пограбувань квартир та шантаж з тим, що діти чи підлітки, спілкуючись з невідомими по Інтернету, повідомляють про себе та сім'ю таку інформацію, яку потім легко використовують зловмисники.

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

Висилаючи своє фото, діти та підлітки не можуть знати, як це фото може бути використане надалі. Але легко, маючи тільки обличчя дитини і використавши новітні комп'ютерні технології, скомпонувати порнографічні знімки. Їх потім люди, що займаються виготовленням та розповсюдженням порнопродукції, виставляють в Інтернеті або шантажують ними батьків дитини.

Веб-камери. Використання веб-камери – це ще одна можливість аудіовізуального інструменту Інтернету, яка все більше стає частиною повсякденного життя. Уже зараз веб-камера є потенційно небезпечним інструментом, який неповнолітні – за порадою «друга» з Інтернету або самостійно – вирішують використовувати для того, щоб знімати себе, потім показувати або пересилати такі знімки.

3 . Опрацювання небезпечних ситуацій які виникають в мережі Інтернет

Мета: сформувати практичні навички уникнення потрапляння в небезпечні ситуації які виникають в мережі Інтернет.

Час: 15 хв.

Хід проведення:

Ведучі звертаються до учасників:

Пропонуємо розглянути історії, які трапилися з використанням мережі Інтернет з вашими однолітками.

Пропонуємо вам об'єднатися в 3 групи. Кожна група отримує історію з життя дітей (за зверненнями дітей на Національну дитячу «гарячу лінію»), а вам необхідно запропонувати як уникнути потрапляння в таку ситуацію та які можете надати поради для її вирішення (для цього відводиться 5 хвилин). Потім просимо вас представити результати вашої роботи (для кожної групи по 3 хвилини).

До уваги ведучих!

Історії розміщено в додатку 1 до цього заняття.

Якщо кількість учасників заняття більш 20 осіб, пропонуємо створити 6 груп. Тоді по 2 групи будуть працювати над однією історією, але презентує одна група, а інша доповнює.

Пропонуємо для економії часу, ведучим особисто читати історії перед презентаціями кожної групи.

В залежності від віку учасників, ведучі можуть скоротити питання для опрацювання в групах, та надавати відповіді та коментарі самі.

Додаток 1

Історії

1. Добрий день! Я не знаю, як вирішити проблему, яка трапилася з моєю дитиною. На мою 15-річну дочку напали три її однокласниці. Моя дочка зустрічається з хлопцем, який до неї зустрічався з однією з її однокласниць. Коли дівчата про це дізналися, то після школи «забили стрілку» моїй дочці. Вона прийшла до визначеного місця, і дівчата одразу напали на неї та почали бити, тягнути за волосся, ображали поганими словами. Одна з цієї компанії весь час стояла з краю та знімала відео всього, що відбувалося. Потім це відео виклали в YouTube та переслали посилання усім знайомим. Ці дівчата, окрім іншого, ще й похизувалися перед однолітками, як вони «провчили» мою дівчинку, ніби «нехай знає, як чужих хлопців уводити». А я навіть гадки не маю, як можу допомогти своїй доньці

Завдання групі: - запропонуйте як уникнути потрапляння в таку ситуацію; - надайте поради для її вирішення

2. - Допоможіть мені! Я не знаю, куди ще можна звернутися! Я прошу, не залишайте мене одну в цій ситуації. У мене дуже складна проблема. Мене ненавидять мої однокласниці. Раніше ми були подругами, але останніх півроку вони просто хочуть мене висміювати

та принижувати щодня. Все почалося з того, що я відбила хлопця у своєї подруги. Ми перестали з нею взагалі спілкуватися. Всі мої колишні подруги у цій ситуації підтримали її. Але це були ще тільки квіточки. З цим хлопцем ми зустрічалися 3 місяці. Потім він мене покинув. Мені було дуже боляче. Він знову повернувся до своєї колишньої подруги – моєї колишньої подруги. Спочатку вона мене просто ігнорувала, але потім почала ображати і навіть бити мене. Але останньою краплею стало те, що мій колишній хлопець разом з подругою виклали мої еротичні фото у соціальних мережах. Я їх зробила після розтавання з хлопцем, щоб він побачив і зрозумів, яку дівчину втратив. Я їх вислала йому на мобільний телефон. Я була впевнена, що він їх уже видалив. Але, коли я побачила їх на своїй сторінці та на сторінках моїх колишніх друзів, то мало не вмерла. Тепер я не знаю, як виправити цю ситуацію. Прошу – допоможіть! Ви моя остання надія. Якщо про це дізнаються мої батьки, вони мене вб'ють. Мені вистачить того, що про це говорить вже вся школа. (Своїх координат та імені дівчина не назвала).

Завдання групі: - запропонуйте як уникнути потрапляння в таку ситуацію; - надайте поради для її вирішення

3. Доброго дня! Мене звати Тимофій. Мені 12 років. Я телефоную до вас з міста Києва. Я не знаю, як вам про це сказати, бо мені дуже страшно. Надіюся, що наша розмова не прослуховується і про неї ніхто не дізнається. Справа в тому, що мене ображають VKontakte. Я, на жаль, не знаю хто це робить, тому що ім'я цієї людини невідоме, а на фото стоїть Макколей Калкін (актор – дитяче фото). Єдине, що я знаю – це хлопець, а може й чоловік. Він мене ображає нецензурними словами, а також погрожує мені сексуальними діями: говорить, що при зустрічі він мене «буде мати» (дитина сказала більш конкретну фразу). Мені дуже страшно. Я боюся комусь про це розповісти. Як мені діяти у цій ситуації?

Завдання групі: - запропонуйте як уникнути потрапляння в таку ситуацію; - надайте поради для її вирішення

Ведучі приймають відповіді учасників, коментують їх та доповнюють.

До уваги ведучих!

Необхідно інформувати учасників, що такі вчинки називаються кібербуллінгом.

Кібербуллінг – приниження за допомогою мобільних телефонів, Інтернету, інших електронних пристроїв (пересилка неоднозначних фото, обзивання по телефону, знімання на відео бійок чи інших принижень і викладання відео в мережу інтернет, цькування через соціальні мережі).

4.Обговорення «Кіберзлочинність та відповідальність»

Мета: розказати учасникам про відповідальність за кіберзлочини, зокрема, хакерство, та небезпеки втягнення до розповсюдження або виготовлення порнографії.

Час: 7 хв.

Хід проведення:

Ведучі звертаються до учасників:

Чи ви стикались із подібними ситуаціями в житті: хтось вторгнися («зламав») на вашу сторінку в соціальній мережі та змінив особисту інформацію про вас, фотографії; на сторінках Інтернету пропонують скачати якусь інформацію, за це вимагають направити СМС за номером телефону, ви відправляєте його і з телефону зникають кошти; вся інформація в комп'ютері уражена вірусом; хтось використовує вашу приватну інформацію/фото для розміщення в Інтернеті/ або погрожують розмістити; під час роботи в Інтернеті з'являються картинки порнографічного характеру?

Які ще ви можете навести приклади?

Ведучі підсумовують, що такі дії є злочином, який називається кіберзлочином.

До уваги ведучих!

Для обговорення можна використовувати презентацію РР (див. додаток на диску) або роздатковий матеріал (закладки, брошури тощо)

Кіберзлочинність – це злочинність у, так званому, «віртуальному просторі». Віртуальний простір можна визначити як інформаційний простір, що моделюється за допомогою комп'ютера, у якому перебувають відомості про особи, предмети, факти, події, явища і процеси, представлені в математичному, символічному або будь-якому іншому виді й рухи, що перебувають у процесі, по локальних і глобальних комп'ютерних мережах, або відомості, що зберігаються в пам'яті будь-якого фізичного або віртуального устрою, а також іншого носія, спеціально призначеного для їхнього зберігання, обробки й передачі.

Кіберзлочини – злочини у сфері інформаційних технологій. Включають як поширення шкідливих вірусів, злом паролів, крадіжку номерів банківських карт і інших банківських реквізитів (фішинг), так і поширення протиправної інформації (наклепу, матеріалів порнографічного характеру, матеріалів, збуджуючих міжнаціональну та міжрелігійну ворожнечу тощо) через Інтернет, а також шкідливе втручання через комп'ютерні мережі в роботу різних систем

Специфіка даного виду злочинності полягає у тому, що готування та скоєння злочину здійснюється, практично не відходячи від "робочого місця", злочини можна скоювати з будь-якої точки земної кулі, у будь-якому населеному пункті, а об'єкти злочинних посягань можуть знаходитись за тисячі кілометрів від злочинця. Крім того, доволі складно виявити, зафіксувати і вилучити криміналістично-значущу інформацію при виконанні слідчих дій для використання її в якості речового доказу.

До уваги ведучих!

Пропонуємо, враховуючи вік учасників, готовність до діалогу, наявність часу, надати інформацію запропоновану нижче.

Інформація для ведучих⁷⁷

Хакери – це особлива категорія фахівців у сфері обчислювальної техніки, діяльність яких спрямована на одержання доступу до комп'ютерної інформації. Вони використовують різні засоби “злому”, обминання захисту й проникнення в мережу, в результаті чого викрадаються, замінюються дані, модифікуються файли, а іноді й блокується робота мережі та комп'ютерного обладнання..

Комп'ютерні хулігани здійснюють атаки на веб-сайти та сервери електронної пошти, котрі за прийомами виконання дублюють “хакерство”. В таких випадках група або окремі суб'єкти перенавантажують сервери електронної пошти або стирають веб-сайти для передачі повідомлень (наприклад, політичних).

Вірусні писаки (*Virus Writers*) – фахівці, які здійснюють протиправне пошкодження комп'ютерної системи або мережі з метою порушення функціонування комп'ютерів чи глобальних телекомунікаційних систем за допомогою комп'ютерних вірусів.

Кримінальні угруповання діють з метою викрадення грошових коштів найчастіше з банківських установ, або з іншою злочинною метою.

Кібертерористи – терористичні організації, які використовують нові інформаційні технології та Інтернет із злочинними намірами поповнення коштів, здійснення пропаганди або передачі секретної інформації.

Комерційне чи промислове шпигунство – різновид злочинів пов'язаний з викраданням інформації комерційного та промислового значення.

Мережне шахрайство – це злочинні дії, спрямовані на одержання прибутку шляхом обману та зловживання довірою громадян, з використанням новітніх комп'ютерних технологій, комунікацій, а також всесвітньої мережі Інтернет.

⁷⁷ Використані матеріали статті *Голубев В.О.* «Кримінологічна характеристика злочинів у сфері використання комп'ютерних технологій». Режим доступу: http://www.crime—research.org/library/Gol_tem2.htm

Інтелектуальні пірати створюють веб-сайти для поширення піратських матеріалів, що є порушення прав інтелектуальної власності.

Відповідальність за злочини у сфері комп'ютерних технологій

Розділ XVI Кримінального кодексу України “Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж” містить низку норм, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення злочинів у сфері використання комп'ютерних технологій. До них, зокрема, належить

- ст. 361 КК *«Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж»*, тобто незаконне втручання в роботу автоматизованих електронно-обчислювальних машин, їх систем чи комп'ютерних мереж, що може призвести до перекручування або знищення комп'ютерної інформації чи носіїв такої інформації, а також поширення комп'ютерного вірусу шляхом застосування програмних та технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в ці машини, системи чи комп'ютерні мережі та здатних спричинити перекручування чи знищення комп'ютерної інформації чи носіїв такої інформації;
- ст. 362 КК *«Викрадення, присвоєння, вимагання комп'ютерної інформації чи заволодіння нею шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем»* та
- ст. 363 КК *«Порушення правил експлуатації автоматизованих електронно-обчислювальних систем»* - порушення правил експлуатації автоматизованих електронно-обчислювальних машин, їх систем чи комп'ютерних мереж особою, яка відповідає за їхню експлуатацію, якщо це спричинило викрадення, перекручування або знищення комп'ютерної інформації, засобів її захисту, незаконне копіювання

комп'ютерної інформації, чи істотне порушення роботи таких машин, їх систем чи комп'ютерних мереж.

Список міжнародних документів, які захищають дітей від насильства онлайн

- Конвенція ООН про права дитини
- Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії,
- Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність,
- Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатація та знущань сексуального характеру

5.Правила безпечної поведінки в Інтернеті

Мета: ознайомити учасників з правилами безпечного користування мережею Інтернет та мобільними технологіями.

Час: 5 хв.

Хід проведення:

Ведучі об'єднують учасників у невеликі групи, або пари. Кожна група/пара отримує роздатковий матеріал (закладку, листівку, плакат тощо), який містить правила безпечного користування мережею Інтернет. Ведучі просять учасників у групах ознайомитись із запропонованими правилами, а потім просить когось із учасників розказати про правила, з якими вони ознайомились у групі. Решта учасників доповнюють інформацію тими правилами, які ще не називали.

Ведучі запитують в учасників, які вони можуть додати свої правила безпечного користування мережею Інтернет.

Мої правила безпечної поведінки в Інтернеті

1. Я не надаватиму жодної особистої інформації (ім'я, вік, адресу, номер телефону, номер школи, місце роботи батьків) без згоди батьків.
2. Якщо я отримаю інформацію, яка примусить мене почуватися некомфортно, я одразу розповім батькам або вчителю. Мої батьки знають усіх, з ким я спілкуюсь в Інтернеті.
3. Я ніколи не погоджусь зустрітися з тим, з ким я познайомився в Інтернеті, без попередньої згоди батьків. Якщо я буду зустрічатися, то це буде людне місце, і я запрошу кого-небудь з батьків.
4. Я ніколи не вишлю свої фото людині, з якою я познайомився через Інтернет, не порадившись з батьками.
5. Я не буду відповідати на листи чи прохання, які викликають почуття дискомфорту або сорому.
6. Ми встановимо з батьками правила роботи в Інтернеті:
 - час моєї роботи в Інтернеті;
 - сфери відвідування Інтернету.

- Якщо ви або ваші друзі зіткнулися з загрозовою ситуацією в Інтернеті, то для отримання інформаційних, психологічних, правових консультацій ви можете безкоштовно звернутися на Національну дитячу «гарячу лінію» за номерами 0 800 500 225 або 772 (безкоштовно) в межах України (з понеділка по п'ятницю з 10.00 до 20.00, в суботу – з 10.00 до 16.00)
- Якщо ви побачили контент з дитячою порнографією в Інтернеті зверніться на електронну «гарячу лінію» з протидії дитячій порнографії internetbezpeka.org.ua

До уваги ведучих!

Під час ознайомлення з правилами безпечного користування Інтернетом та мобільними технологіями, важливо зазначити, що необхідно не тільки піклуватися про свою безпеку, але й намагатися не порушувати права інших користувачів Інтернету та мобільних телефонів, не наражати на небезпеку своїх віртуальних та реальних друзів.

5. Прощання «Оплески»

Мета: сприяти позитивному завершенню заняття.

Час: 1 хв.

Хід проведення:

Ведучий дякує учасникам за роботу та просить учасників подякувати один одному оплесками за активну участь під час заняття. Якщо є інформаційні матеріали, ведучий роздає їх учасникам.

Науково-практичне видання

ДИТИНА ОНЛАЙН: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ БЕЗПЕКУ І ПРИВАТНІСТЬ

(аналітичне дослідження)

ПАЗЮК Андрій Валерійович, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук

«Узагальнені рекомендації»; «Права дитини: нормативний зміст»

ЧЕРНИХ Олена Олександрівна, дослідник формування безпечної поведінки дітей в Інтернеті, координатор освітніх програм Національного комітету Дня безпечного Інтернету в Україні

«Узагальнені рекомендації»; «Дитина цифрової ери», «Загрози для дітей онлайн», «Діти та реклама онлайн», «Діти та кіберзлочинність», «Права дитини онлайн», «Діти та матеріали сексуального змісту онлайн», «Діти в цифрову еру: ключові компетентності», «Принципи формування безпечної поведінки дітей онлайн»

Підписано до друку 02.02.2017. Формат 70x100/16.

Папір офсетний. Друк офсетний. Тираж - 300 екз.

Видавництво ТОВ "Компанія ВАІТЕ"

01042, м. Київ, вул. Саперне поле, 26, к. 27.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи серія ДК № 2570 від 27.07.2006 р.

